

AZ UFO-KULTÚRA TÁRSADALOMTUDOMÁNYI ELEMZÉSE

*„Két lehetőség létezik: vagy egyedül vagyunk
az Univerzumban, vagy nem.
Mindkettő egyformán félelmetes.”
(Arthur C. Clarke)*

*„Beszélgettem az UFO-szövetség elnökével és kérdeztem tőle,
hogy ő nem lát-e összefüggést a direktermő szőlő borának nagyarányú
fogyasztása és a gyakori UFO-észlelés között? És azt mondta, hogy
»talán a borért jönnek...«”
(Hadházi László)*

Nem tudom, léteznek-e földönkívüli intelligens lények és nem is áll szándékomban sem bizonyítani, sem cáfolni az ilyen irányú feltételezéseket.¹ Nem vagyok sem tagja, sem ellenzője egyetlen UFO-hívő közösségnek sem, azaz sem támogatni, sem gátolni nem szeretném az ilyen irányú szervezeteket. Kulturális antropológus viszont vagyok, s mint ilyen, rendkívül fontosnak tartom, hogy a kortárs kultúrában zajló folyamatokat megragadjuk és sokoldalúan láttassuk, kötődjenek azok akár az intézményes tudáshoz, (pl. vallásokhoz, a tudományhoz, politikához) vagy az informális tudáshoz, a mindezekről kialakult közösségi vélekedésekhez, és az előbbi kategória körül létrejövő tudásformákhoz, társadalmi, rituális, materiális megnyilvánulásokhoz. Szükségesnek érzem leszögezni ezeket az alapvető premisszákat, hiszen hajlamosak vagyunk elfeledkezni róluk.

Egy konferencián, amikor jelen tanulmány első tervét ismertettem, egy általam nagyra tartott, akadémiai nagydoktori címmel rendelkező ismerősöm a következő elismerő szavakkal jött hozzám: „Pista, te én azt csodálom, hogy te hogy tudsz ezekről a blódliségekről röhögés nélkül beszélni?” Semmi ártó, lekezelő attitűd nem volt a megjegyzésében az előadás irányában, mégis felhívta a figyelmem arra, hogy a modern mitológiákat nem mindenki kezeli úgy, ahogy kulturális antropológusként kezelni illik. Miért lehet például egy konferencián, derűtséget kiváltani a földönkívüli mitológiákkal, vagy az alternatív őstörténeti elméletekkel, miközben senkinek nem fordul meg a fejében, hogy kinevessen egy hagyományos „törzsi társadalom” keretein belül zajló mágikus szertartást. Vajon mennyiben mások ezek a napjainkban, a közelmúltban keletkező hiedelmek és mítoszok, mint a népi kultúrából ismert hiedelmek, babonák? Miért mosolyoghatunk ezeken és nevezhetjük a népi bölcsességet tükröző, mesés mítoszoknak

¹ A tanulmány megszületését az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport támogatta.

azokat? Azt hiszem, egyáltalán nem mások. Az UFO-hívők és a magyarságot a sumerekkel, Jézussal, Buddhával szervesen kapcsolatba hozó alternatív történelmi elveket vallók nézeteit, vagy a sztárokat extatikusán imádó tömegek érzéseit azonos módszerrel és elvek alapján kell megközelítenünk, ahogy az apokrif imákat, a történelmi mondákat, vagy éppen a szentkultuszt.

Az UFO-kultúra mellett sem sétálhatunk el mosolyogva, nem bélyegezhetjük meg pusztán hóbortos összeesküvés-elméletként, hiszen a jelenség méretei, változatos megnyilvánulásai, hosszú távú kulturális beágyazottsága a világ valamennyi részén megköveteli, hogy a társadalomtudományok különböző ágainak művelői is komolyan, komoly társadalmi jelenséggént tekintsenek rá. Olyan jelenséggént, amely a kultúra szinten minden ágában jelen van és a filmekben, irodalmon, művészeteken vagy a divaton és a vallásokon át, egészen a történelemtudományig látható, és hatással bír.

Jól érzékelhető azonban, hogy bármely irányból közelítsen is a kutató, a földönkívüli civilizációkba vetett hit és kulturális manifesztációinak a kutatása a kortárs kultúratudományok egyik legérzékenyebb pontja. Már Jung is ezzel a dilemmával küzdött, amikor 1959-ben megírta „ufókról és földönkívüli jelenségekről” szóló könyvét, hangsúlyozva, hogy „[v]állalnom kell a kockázatot, és kockára kell tennem fáradságos munkával megszerzett hírnevem, amelynek köszönhetően szavahihető, megbízható és tudományos ítélőképeséssel rendelkező embernek ismernek. Szeretném biztosítani olvasómat arról, hogy nem könnyű szívvel teszem ezt” (Jung 2000 [1959]: 10). Ez egyrészt tükrözi azt a máig jelenlévő attitűdöt, ami a modern mitológiák kutatását gyakran kíséri, másrészt mutatja azt a kutatói/módszertani nehézséget, amivel a Junghoz hasonló – kutatásának tárgya iránt sokszor alapvetően szkeptikus – elemzőnek szembe kell néznie. Nem számít ritkának ma sem az a hozzáállás, amely szerint az olyan, gyakran fantazmagóriának minősített kortárs mítoszok, mint az UFO-hit vizsgálata nem áll azonos szinten az egzakt, tényekkel is mérhető és alátámasztható társadalomtudományi elemzéssel. Előbbit könnyednek, szórakoztatónak, míg utóbbit „valódi” tudománynak minősítve ezzel. Véleményem szerint ez a negatív, megbélyegző szemlélet viszont gyakorlatilag épp veszni hagyná a kortárs populáris kultúrában zajló folyamatok elemzését. A modern mítoszok – beleértve az UFO-hitet is – ugyanúgy a populáris kultúra részei, ahogy a valamikori hiedelmek is a népi kultúra elválaszthatatlan összetevői voltak. Ezek nélkül nem kaphatunk teljes képet egyetlen korszak világképéről sem. Az UFO-kultúra tudományos szempontú elemzésének elmulasztásával a saját kultúránkban zajló mentális folyamatok megértése is hézagos marad.

A vizsgált jelenségben nem hívő kutató dilemmája sem köthető csak az UFO-kultúra kutatásához. Jelentősége esetünkben mindemellett túldimenzionálnak is tűnik. Hasonló helyzettel találkozhatunk például a folklorisztikában, a hiedelemkutatás területén, de akár a vallástudományban is a szekták kutatásánál. Az, hogy a kutató esetleg nem hisz az ufók létezésében, ám az UFO-kultúrát szándékozik leírni és elemezni, semmivel sem különbözik attól, amikor a folklorista nem hisz a boszorkányok, lidércek létében, vagy a vallástudós az apokalipszist

tömeges öngyilkossággal váró szektavezér tanaiban. A kutatói megismerés számára ezek a tényezők épp az involváltság árnyát képesek elkerülni és egyben az elemzés tárgyilagosságát biztosítják, feltéve, ha nem a jelenség cáfolatára, hanem bemutatására helyezik a hangsúlyt. Nehezen lenne elképzelhető ugyanis egy olyan tudományos értékű elemzés megvalósulása, amelynek szerzője úgy írna egy-egy millenarista vallási mozgalomról, hogy annak maga is tagja, vagy úgy akarná elemezni magát az UFO-kultúrát, hogy közben a paleoasztrolautika elvét követve hiszi, hogy a magyarság valójában a Szíriusz csillagképből származik.²

Az UFO-kultúrát eddig elsősorban olyan társadalomtudományok képviselői elemezték – igaz, nem sokan – amelyek amúgy is az emberi képzelőerőt és kreativitást helyezik részben vagy egészben középpontba. Ilyennek számít a pszichológia (pl. Jung 1959, Bullard 1989, Jacobs 1992), – elsősorban a science-fiction kapcsán – az irodalomtudomány (Voigt 1991, 1994a, 1994b), a folklór (Köiva 1996, Hufford 1982), valamint ezek mellett a vallástudomány (pl. Partridge 2003), és a médiatudomány (Clarke – Roberts 2007). Az ilyen próbálkozások közül – habár többen is jelentős eredményeket tudnak felmutatni – csak roppant kevésről mondható el, hogy holisztikusan, az UFO-kultúra teljességét megragadva nyúltak volna a jelenséghez, (ilyen kivételnek számít pl. Partridge 2003, Battaglia 2005) magyar nyelven pedig gyakorlatilag teljes mértékben hiányzik a jelenség társadalomtudományi szempontú vizsgálata. Emiatt a következőkben mintegy kutatástörténeti összegzésbe ágyazva azt kívánom felvillantani, hogy az UFO-kultúra kutatói eddig milyen módszereket alkalmazva, milyen eredményeket tudtak elérni, továbbá, hogy mindezek mellett a kutatásnak milyen további útjai lehetségesek. A terjedelmi keretek, valamint saját képesség- és tudásbeli korlátaim miatt azonban jelen írás nem lehet mindenre kiterjedő tanulmány. Célja sokkal inkább a modern mítoszok, és ezen belül az UFO-mitológia kutatásának rendszerezése és ösztönzése kíván lenni.

Megközelítések

A földönkívüli civilizációkat vizsgáló szerzők első ránézésre alapvetően két irányból közelítenek a jelenséghez: léteznek az UFO-hívók és az egész UFO-jelenséget összeesküvés-elméletnek tituláló szkeptikusok. Az előbbiektől származó munkák bizonyítékok sorát sorakoztatják fel állításuk igazolására, utóbbiak pedig ellenkezőleg, annak cáfolására. A valóságban az UFO-kultúrával foglalkozó művek mindkét oldalon több irányból, több céllal és többféle módszertannal közelítenek. Léteznek 1. *hívók*, 2. *cáfolók*, és 3. *elemzők* tollából származó írások, mindegyiken belül különböző attitűdökkel.

2 Persze, az emic-etic jellegű megközelítés jelentőségét, valamelyik előtérbe helyezését néhány mondatban nem lehet megnyugtatóan ismertetni. A valláskutatás terén például kétféle, egymással ellentétes elképzelés létezik arról, hogy vajon egy, az elemzett vallásban nem hívó kutató megismerheti-e a vizsgált jelenséget úgy, mint egy abban az adott vallásban otthon mozgó kutató. Vagy ezt megfordítva, egy hívó kutató el tud-e szakadni saját kultúrájától olyan mértékben, hogy azt kívülről, elfogultság nélkül láttassa és elemezze? Bővebben lásd Headland – Pike – Harris 1990.

A hívők csoportján belül egymástól elkülöníthetjük az a) *térítő és ismeretterjesztő*, valamint a b) *démonizáló és istenítő* írásokat. Míg a cáfolók munkái születhetnek a) *lekicsinylő, lenéző* és b) *analizálva elutasító* attitűddel. Az UFO-kultúrát elemző szerzők a jelenséget pedig több síkon vizsgálhatják. Ilyenek az a) *történelmi*, b) *narratív*, c) *materiális*, d) *vallástudományi*, valamint e) *regionális* sík.

Számunkra elsősorban az elemzők írásai érdekesek, hiszen alapvetően megérteni szeretnénk az UFO-kultúrát, annak aspektusait, mégsem ugorhatjuk át a hívők és cáfolók eddigi munkásságát sem, hiszen ezek szolgálnak az elemző munka számára az egyik legfontosabb forrásként. Ismeretük nélkül a megértés folyamata nem lehet teljes.

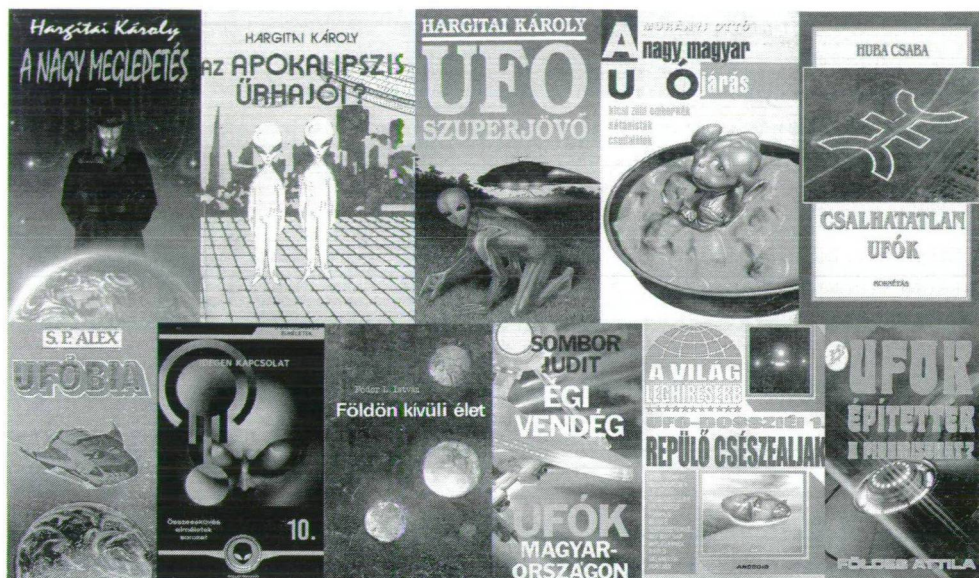
1. A hívők

1.1. Térítők és ismeretterjesztők

Kutatási szempontból az egyik legnehezebb feladat rendet vágni a végeláthatatlan UFO-irodalomban, és elkülöníteni egymástól a jelenséget elemzők és a jelenségben hívők írásait. Ennek egyik oka, hogy bár sok munkát címről már előzetesen be lehet skatulyázni, azonban léteznek olyanok is, amelyek szakmai írásoknak tűnnek, de valójában nem mások, mint az ufókban hívő szerzők egyoldalú, a jelenséget mindenáron bizonyítani akaró, és az objektivitásnak csupán a látszatát magukon hordozó tanulmányai.

Ennek következtében nem lehet egymástól elválasztani az UFO-hívők saját elragadtatás és találkozás-élményeikről meggyőzőési szándékkal írt munkáit, illetve az ilyeneket az UFO-jelenség bizonyítékaként bemutató, ismeretterjesztő munkákat. Hangsúlyoznunk kell ugyanakkor, hogy alapvetően nem agresszív, tolatkodó írásokról beszélünk ezeknél a kategóriáknál, amelyek célja az explicit meggyőzés lenne, hanem olyanokról, amelyek szerzői hisznek az általuk bemutatott jelenségekben, tényként közlik élményeiket és az idegen űrlények földi jelenlétét, ám a leírason és közlésen túl aktív „térítő” tevékenységet a „hívők” általában nem folytatnak.³ Közös, nyilvánvaló jellemzőjük, hogy feltételezik a földönkívüli létformák létezését, jelenlétüket a Földön és a földi kultúrába való folytonos beavatkozásukat. Megfigyelhető továbbá, hogy magukra mint az ezoterikus titkokról fátylat lerántó és a valóságot már ismerő, felvilágosult csoportra tekintenek, míg a földönkívüli civilizációk léte iránt szkeptikusokat vagy szándékosan megtevesztett és emiatt a valóságot nem látó személyeknek, vagy pedig az ufók létét rejtélyes okokból elleplezni akaró összeesküvőkként jelenítik meg. Az ilyen jellegű írások olyan gazdaggá, összetett világképet és kozmológiát tartalmazó összeesküvés-elméletekké és paleoasztronautikai elméletekké válhatnak, amelyek azután a narratív/mitológiai aspektusból közelítő kutató számára válnak fontos forrásokká.

3 A vallási terminológia használata nem véletlen a jelenség leírása során. Erről később még lesz szó.

1. ábra Válogatás a magyar nyelvű UFO-irodalomból

A rendelkezésre álló anyagok a térítő és ismeretterjesztő írásoknál kiterjednek az egyszerű, újságcikkekben megjelent beszámolókra, találkozás-élmények vagy elragadtatás-élmények leírásaira,⁴ valamint az ilyen beszámolókra építkező elméletekre, gyűjteményes kötetekre, atlaszokra, sőt irodalmi/zenei/művészeti/dokumentumfilm alkotásokra is. Mindezek gazdagsága olyan méreteket öltött, hogy részletes bemutatásuk, így a bennük megjelenő különféle elméletek leírása gyakorlatilag lehetetlen. Mivel számunkra ezek elsősorban az előszóban felvett interjúk mellett, azokat kiegészítő, vagy tágabb értelmezési keretbe helyező információként jelentősek, így néhányal a későbbi elemzések során még találkozunk.

1.2. Démonizálók és istenítők

Érdekes szegmense az UFO-hívók közösségének az a kis csoport, amely – általában keresztény alapokon állva – hisz a Földre érkező földönkívüli létformákban, ám őket a sátán küldötteiként értelmezi. Emblematikus képviselőjük volt Eric Paul Inglesby tiszteletes,⁵ aki ilyen jellegű nézeteit *UFOs and the Christian* (1978) című kötetében hozta először nyilvánosságra,⁶ majd 1978-ban megalapította a

⁴ Ezek mindegyikéről még szólnunk a későbbiekben.

⁵ Inglesby-t 1974-ben szentelték pappá, 1976-ig bezárólag Plymouth-ban, Caythorpban és a Scilly-szigeteken szolgált. <http://oldpangbournian.co.uk/eric-paul-inglesby-29-32/>

⁶ Inglesby a következő két évtizedet azzal töltötte, hogy a világot figyelmeztesse az UFO-k veszélyes voltára. 1996-ban, Lord Hill-Norton flottatengernaggyal együttműködve, magánkiadásban jelentették meg a "The UFO Concern Report" című könyvüket.

különbféle ufológusokból és keresztény klerikusokból álló *Christian UFO Research Association* szervezetet, amelynek célja az UFO-hit mögött rejlő veszélyek tudatosítása volt. Az anglikán egyházhoz tartozó Inglesby egyébként – az ufókat szintén démonizáló, görögkatolikus Father Seraphim Rose-al való találkozása után – 1980-ban áttért a görögkatolikus hitre és felvette a Paul nevet. Inglesby és a hasonló nézeteket valló John Weldon, Zola Levitt vagy Clifford Wilson érvelésének alapja elsősorban az, hogy mivel a Bibliában nincs említés arról, hogy Isten földönkívüli létformákat is teremtett volna, így az ilyenek megjelenése csakis a Sától származhat (Weldon – Wilson 1978, 1987; Levitt – Weldon 1975). Az egyre nagyobb számban feltűnő UFO-beszámolók pedig véleményük szerint az Antikrisztus erejének növekedését és a végső összecsapás közeledtét mutató apokaliptikus jelek.

Érdekes ezen a ponton megemlíteni, hogy a démonizálók ideológiai ellenfeleiként mások ennek épp az ellenkezőjét állították. Egyes, főként amerikai, evangéliumi keresztény csoportok vezetői (pl. Billy Graham⁷) szerint az ufók valójában angyalok, akiket Isten küldött, hogy vigyázzanak ránk. A legismertebb ilyen ideológus a presbiteriánus Barry Downing (1938-) tiszteletes, a *Flying Saucers and the Bible* (1968) kötet szerzője, amiben bizonyítani kívánta, hogy az ufók már a Bibliában is megjelentek.⁸ Mind a démonizálók, mind az istenítők transzcendens lényekként tekintenek tehát a földönkívüliekre, nézeteiket emiatt (is) elsősorban vallástudományi értelmezésben érdemes elemezni, így a későbbiekben még visszatérünk rájuk.

2. A cáfolók

Az UFO-jelenséget elutasítók körét alapvetően két csoportra oszthatjuk. Az első, az egyértelműen elutasító, a jelenséget megtévesztésnek, a legenyhébb esetben is egy hirtelen, roppant népszerűvé váló, ám képzelgésen és fantázián alapuló új mítosznak tekintő kör. Az ide sorolható írárok azzal a kimondott céllal születtek, hogy bebizonyítsák az egész UFO-kultúra összeesküvés-elmélet jellegét, amit azután lépésről lépésre, a józan ész, az empirikus tapasztalat, a tudomány elvei és az oknyomozás eredményei alapján megcáfoljanak. Míg a másik csoportba azok az írárok kerülnek, amelyek elemzés után arra a következtetésre jutottak, hogy az UFO-jelenség nem lehet valóságos. Ezek alapvetően nem az UFO-kultúra ideológiáját és érvrendszerét degradáló vagy lejárató céllal születtek, hanem különféle szempontok alapján azt kívánták megérteni, hogy milyen tényezők magyarázzák egy ilyen – szerintük – „tévképzet” keletkezését és térhódítását.

A társadalomtudományi elemzéseknek sem a hívő, sem a cáfoló cél nem lehet iránya, ugyanakkor vizsgálatuknak tárgya kell, hogy legyen. A hívők teremtik

7 Billy Graham (1918-2018) amerikai evangélista, „Amerika pásztora”. A 20. század talán legnépszerűbb keresztény (baptista) igehirdetője, aki nyilvános, televízióban, rádióban közvetített istentiszteleteivel rendkívüli ismertséget és elismertséget szerzett. Mái az egyetlen személy, aki 11 amerikai elnökkel állt kapcsolatban, melyből 10-nek barátja, 7-nek közeli bizalmasa volt. <https://billygraham.org/about/biographies/billy-graham/>

8 <https://drdavidclarke.co.uk/secret-files/demonic-ufos/>

meg azt a mítoszt, amelyet és amelynek dimenzióit elemezhetjük, míg a cáfolók azt az ellenmítoszt, ami ugyanígy létrehozza megnyilvánulási formáit, még ha ezek nem is olyan változatosak és talán nem annyira izgalmasak, mint az előbbiek.

2.1. A lekicsinylő, degradáló attitűd

A népi eredetű, informális tudás és világkép azon elemei, amelyek össze nem egyeztethetők egy adott kor tudományos (vallási) kánonjával, mindig kiváltották a tudomány (vallás) hivatalos képviselőinek reakcióit. Ezek a fellépések az adott kor jellegéhez igazodva nem minden esetben maradtak meg az ideológiai válasz szintjén, hanem sokszor erőszakos tettekben is megnyilvánultak. Szerencsére ma már nem olyan korban élünk, amikor a máglyán való elégetés a tudósok (többsége?) által elfogadott hozzáállás lenne, ám az ideológiai válaszok jellege sok esetben napjainkban is túllép a tudományos diskurzusban elfogadott normákon. A cáfolók itt is szinte mind a tudomány nevében, a tudomány képviselőiként lépnek fel, a másik nézeteit sok esetben degradáló álláspontokkal. Azaz a hivatalos tudás és a nem hivatalos tudás szembenállásának lehetünk szemtanúi továbbra is.

Gyakorlatilag nem mással találkozhatunk ebben az esetben, mint az UFO-mítosz és a racionális tudomány ellenmítoszáinak a küzdelmével, ahol a tudomány képviselői tűnnek a harcosabb, a velük szemben álló hívők pedig a lényegesen aktívabb félnek. Ennek a diskurzusnak az elemzése során érdemes figyelembe venni azokat a technikákat, amiket az ellenmítosz megalkotói alkalmaznak a szembenálló fél hitelességének csorbítására. Így például a *racionalitás elve* és a tudomány jelenlegi ismeretei alapján cáfolnak, és jelentik ki, hogy „az UFO-irodalomban szereplő ellentétes jelentések téves információkon alapulnak, és félreértések vagy tudatos félrevezetések” csupán (Herrmann 1966: 141). A magyar szerzők közül többek között Beck Mihály kémikus professzor említhető a paratudományok és az UFO-hit ellen felszólaló akadémikusként.

„A 'hivatalos' tudományt pedig egyre-másra érik a támadások, amiért elzárkózik az UFO-k tanulmányozásától. Az igazság az, hogy nincs mit tanulmányozni. A megfigyelések többsége annyira naiv, hogy még a meggyőződéses, de valamelyest mérsékelt ufológusok sem veszik komolyan” (Beck 1978: 95).

„Mai tudásunk szerint kizártnak tekinthető, hogy nagy tömegű és embert szállító űrhajó a Földről a Naprendszeren kívülre legyen küldhető. Így az is elképzelhetetlen mai ismereteink alapján, hogy a Tejút-rendszer valamely más bolygójáról élőlények látogassanak hozzánk [...] Ez a néhány tényszerű megállapítás részben hosszú és aprólékos tudományos munka, részben pedig a tudósok nem mindennapi fantáziájának eredménye. A csillagászat és a biológia számos képviselője tudományos előítéletektől nem teljesen mentesen,

de az összes tudományos eredményeket felhasználva jutottak ezekhez a korlátaiban is csodálatos távlatokat sejtető megállapításokhoz” (Beck 1978: 94).

Emellett elterjedt a másik érvrendszerének *kifigurázása*, és ezzel együtt annak, illetve a vele szemben álló félnek a lekezelése, nevetségessé tétele az említett racionális logika elvei alapján. Így tett Semlyén István, a modern mitológiák – Magyarországon úttörő – kutatója is: „...az állítólagos csészealjak utasainak szüntelen és céltalan föld körüli röpdősése nemcsak az erőforrások esztelen pazarlása volna, hanem százalmas együgyűségre is vallana” (Semlyén 1979: 10).

„...a valóságnak, a józan észnek az a fajtájú tagadása, amit az ufológusok művelnek, nemcsak, hogy nem tudomány, de még a tudományos-fantasztikus irodalom mércéjét sem üti meg [...] a közvetlen aktualitás háttorzongatására spekuláló ufológia ezzel szemben nem előre visz, nem a magasba ragad, hanem lefelé, a sárba húz. Hármával járó, gengszter logikájú és erkölcsű, fekete ruhás ‘földön kívüli lényei’, akik Al Capone gorilláinak modorában fenyegetőznek, tetteleg bántalmaznak, sőt gyilkolnak is, aligha győzhetnek meg értelmes embereket földönkívüli lények jelenlétéről. S még csak szórakoztatni sem szórakoztatnak...” (Semlyén 1979: 9).

Az UFO-ellenmítosz ideológusai ilyen praktikus indokokra építve tudják azután felállítani saját ideológiai rendszerüket, ami ezen a szinten maga is komplett (ellen)mitológiaként működik. Logikus természetesen, hogy sem az UFO-hívők, sem annak harcos cáfolói saját nézetrendszerükre nem mitológiaként, hanem mint empirikus tapasztalatokon alapuló (tudományos) tényekre tekintenek, és mindketten a szembenálló oldalt tartják megtévesztettnek. A cáfolni szándékozók körében gyakran találkozhatunk az UFO-kultúrára *filozófia- és valláspótlékként* tekintő értelmezéssel, ami úgy hoz létre tudomány-mítosz ellentétpárokat, hogy ebben ők a tudomány szemszögéből, fentről közelítenek és lenéznek az UFO-kultúra ideológusaira és követőire (sokszor szó szerint le is nézik őket). Ilyen jellegű írásokkal nálunk az 1960-as évektől találkozhatunk, amikor a Kádár-rendszer puha diktatúrájának ideológiai szűrője résnyi utat engedett a nyugati világban már virágzó UFO-jelenségnek. Az egyik legkorábbi ilyen, Magyarországon is megjelent munkának Joachim Herrmann *Hamis világképek* című – németül 1962-ben megjelent – kötete számít, amely a történelem során kialakult alternatív világképeket mutatja be, majd cáfolja elsősorban a csillagászat szemszögéből. Herrmann áttekintve az alternatív világképek „fejlődését”, egyértelműen hanyatló tendenciát fogalmazott meg, kijelentve, hogy „a világkép-reformerek színvonala az évtizedek folyamán egyre mélyebbre süllyed és a legújabb tévtanok magyarázatához, mint amilyen például az UFO-lógia, már sokkal inkább valami mélylélekbúvár tanácsát kell kikérni, mint egy csillagászt” (Herrmann 1966: 113). Illetve, hogy „[a]z UFO-lógusok »tudományos felismerései« az összes

tévtanok legalsó nivójához tartoznak [...] Ilyenfajta »tudományos« adalékok oly mértékben groteszkek már, hogy cáfolatukra az ember nem is igen talál megfelelő érveket” (Herrmann 1966: 143). Ehhez az irányzathoz tartozott nálunk például az említett Semlyén, aki köteteiben a paleoasztronautikát, mint a képzeletre és az emberben archetipikusan jelenlévő mese utáni vágyra építő új valláshoz hasonlította, az UFO-kultúráról pedig úgy vélte, hogy „először csak afféle izgalmas társasjátéknak – újfajta spiritiszta szeánsznak – látszott, ám azután hamarosan filozófiapótlékká vált” (Semlyén 1979: 13).

„Jól ismert példa az elmondottakra az űsűrhajózás (paleoasztronautika) és az ufológia (repülő csészealjak ’tana’) áltudományos romantikája. A mítosz csodálatos égi folklórjának összegyűrése a modern kozmologikus elméletekkel, megszóása a legkorszerűbb rakétatechnikával, és az így keletkezett mártás valóságként való feltárlása éppen az íztől – a naivitásban rejlő varázsától – fosztja meg tündérmesét; és nem ad helyébe mást, mint rosszízű gengsztertörténetekre, kísértethajókra vagy Rinaldo Rinaldini-szerű divatjamúlt rablómesékre emlékeztető, naiv hátborzongatást” (Semlyén 1979: 8-9).

Lázár szerint ezek egyfajta pszichológiai/lelki kompenzációként működnek, amik „[m]enedéket [nyújtanak – Pl.], amiben viszonylag kényelmesen meg lehet bújni, s ami igazán korszerűbbnek tűnik, mint a régi vallások, egyházak temploma” (Lázár 1975). Vekerdi pedig a mese utáni vágyhoz kötötte az UFO-kultúrát, igaz, a „hippi-korszak” modern meséjeként körülírt UFO-hitet ő már a tudomány-ellenes összeesküvés-elméletekhez is kapcsolta: „...természetes, hogy a tigrisekért, farkasokért, héjákért, szarvasbogarakért, mocsarakért krokodilus-könnyeket hullató ’virággyerekek’ kedvenc hősei a kozmikus terekben relativisztikus rakétákon száguldozó, s egész bolygókat agyafúrtan hülye eszközeikkel meghódító és elpusztító úrkálózók, és más világokból egy kis ’ember-csinálásra’ idelátogató űrutasistenek voltak. Szükségképpen találkozott a kétféle embertelen primitívség: a tudományellenes és a fantasztikus-technikai” (Vekerdi 1978).

Az UFO-kultúra máig legjelentősebb nemzetközi vizsgálatát a Condon-bizottság munkája jelenti. Habár ennek hivatalosan a tudományos szempontú vizsgálat volt a célja, valójában a tudományos érvrendszer alapján megvalósuló cáfolat megalkotása húzódott meg fő motivációként a háttérben. A bizottság Edward U. Condon vezetése alatt 1967-1969 között, a University of Colorado és a United States Air Force együttműködése alapján működött. Az egy pszichiátert, hét pszichológust, hat mérnököt, tizenhárom fizikust és csillagászt, négy meteorológust és hét fényképészt alkalmazó testület 59 esettanulmány elemzése után jutott arra a megállapításra, hogy az UFO-jelenség nem méltó arra, hogy tudományos szempontú elemzés foglalkozzon vele (Salisbury 1975: 505). Ennek hatására döntött úgy az Egyesült Államok Légierője, hogy leállítja a *Blue Book* projektjét, ami az 1940-es évek végétől előforduló földönkívüli észleléseket gyűjtötte és elemezte. Ahogy azonban Salisbury megjegyezte, a *Blue Book* soha nem eredményezett

egyetlen objektív tanulmányt sem, hanem kimondatlan célja ennek is az UFO-jelenség hiteltelenné tétele és bagatellizálása volt (Salisbury 1975: 506).

A kulturális antropológia felől érkezve szem előtt kell tartani, hogy az olyan jellegű írások, amelyek az UFO-kultúra kialakulásának magyarázó-faktorait számba véve, racionális alapon kívánják ellehetetleníteni a jelenséget, csak társadalomtörténelmi háttérként, de semmiképpen sem a jelenség cáfolatára felhozott bizonyítékokként szolgálhatnak. Többek között azért sem, mert nekünk nem a jelenség cáfolása, netán alátámasztása a célunk. Az imént bemutatott, a harcos ellenoldal demitologizáló szándékától vezetve írt cáfoló célzatú tanulmányokat is a mítosz-ellenmítosz összefonódását szemléltető forrásokként kell felhasználnunk, nem pedig érvekként.

Érdekes mindezek mellett hangsúlyozni, hogy a cáfoló irányzathoz sorolható szerzők általában az akadémiai tudományosság színteréről érkeztek, és a saját diszciplínájuk nézeteivel össze nem egyeztethető tanok terjedése készítette őket az általuk áltudománynak minősített ufológia elleni kereszteshadjáratra.⁹ Ez a felépítés ugyanakkor összetett hatást váltott ki. Mivel a „hivatalos tudomány” képviselői léptek fel támadólag, az UFO-hívek körében természetes módon alakult ki a tudománnyal szembeni gyanakvás és bizalmatlanság, feltételezve, hogy a tudomány képviselői valamilyen rejtett ok miatt kívánják eltítkolni a földönkívüli civilizációk létét. Ezek az elképzelések álltak össze azután összeesküvés-elméletekké, amelyek mögött viszont már nem egy-egy rejtélyes UFO-eset található, hanem az UFO-mitológiához kötődő egész narratív hálózatok, mitológiák, beleértve az ilyen konteókban hívő és azokat terjesztő szerzőket is. Ezekkel a bipoláris oppozíciókon alapuló összeesküvés-elméletekkel és növekvő népszerűségükkel szemben a tudománynak viszont nem igazán volt eddig más eszköze vagy stratégiája, mint a még hevesebb támadás, ami csak tovább erősítette az UFO-hívek felől a hátsó szándék feltételezését és ezzel gyakorlatilag megerősítőként hatott számukra. Ebből az ördögi körből sem az egyik, sem a másik oldal szemszögéből nem vezet kiút a jelenlegi helyzet alapján. A tudomány-alternatív tudomány közötti állóháború rögzülni látszik.¹⁰

2.2. Analizálva elutasítók: A pszichológiai megközelítés

Habár az ellenmítosz megteremtése során, a cáfolat megalkotásakor is részekre szedték az UFO-hívők némely állítását, a hangsúly ott mégsem az elemzésen, hanem a mítosz megdöntésén – gyakran nevetségessé tételén – volt. Ebből a szempontból különböző az a lélektani, pszichológiai megközelítés, amely attitűdjében alapvetően eltér az előbbi, nyíltan antihívő, az UFO-jelenséget cáfolni, bagatellizálni hivatott és azt tévhitnek tekintő álláspontoktól.

⁹ Hogy a két irányzat között milyen mértékű falak húzódnak, jól mutatja Joachim Herrmann felháborodása afelett, hogy az 1960 októberében Wiesbadenben rendezett UFO-kongresszuson „egy jönevű rakétakutató, valamint egy ismert német egyetem matematika tanszékének rendkívüli tanára nemcsak részt vett, hanem előadásokat is tartott.” Herrmann 1966: 143.

¹⁰ Az ilyen összeesküvés-elméletekről a későbbiekben még lesz szó.

Az irányzat klasszikus és úttörő elemzője Carl Gustav Jung már az 1950-es években kijelölte azt az utat, amelyet a pszichológia felől közelítők azóta is nagyjából követnek. Ennek értelmében nem cáfolni való, dehonesztáló jelzőkkel illetendő tévhitről, gazdasági vagy egyéb érdekből gerjesztett hazugságról beszélnek, hanem egy pszichológiai módszerekkel megmagyarázható és leírható tömeges jelenségről, egy pillanatra sem elfogadva azonban a repülőcsészealj észlelések valóságalapját. Ahogy Jung megjegyezte, „egy efféle objektum minden másnál jobban megmozgatja a tudatos és tudattalan képzeletet, miközben az előbbi spekulatív feltevéseket és hazug meséket produkál, az utóbbi pedig a mitológiai hátteret szállítja, amely ezekhez az izgató észlelésekhez tartozik. Ebből keletkezett az a helyzet, amelyben az ember a legjobb akarattal sem tudta, illetve nem volt képes megismerni, hogy egy primér észlelésnek következménye-e egy fantazmagória, vagy pedig megfordítva, egy primér, a tudattalanban készült képzelet ostromolja a tudatot illúziókkal és víziókkal” (Jung 2000: 12).

Jung szerint a rendelkezésre álló beszámolók mindkét eshetőséget alátámasztják: a tapasztalat is alapot adott a kísérő mítoszhoz és az archetípus is produkálta a megfelelő víziót, mégis, egyértelműen kollektív víziós hírnek tekintette az ufókról szóló beszámolókat, amelyek alapját véleménye szerint érzelmi feszültség adta. Ennek okát abban a kollektív szükségállapotban, veszélyérzetben vélte felfedezni, amely a kibontakozó hidegháború éveiben a nyugati világban a Szovjetuniótól való félelem miatt megjelent (Jung 2000: 19). A kollektív tudattalan projekciójának tekintette ezeket a beszámolókat, amik a repülő csészealjakra vetítették ki mindazokat az evilági félelmeket, amik eluralták a világháború pusztításából eszmélő, ám már az atomháború rémétől rettegő nyugati kultúrát. Azaz Jung nem maradt meg pusztán a belső, lélektani magyarázófaktoroknál, hanem tágabb, kulturális változásokat határozott meg a kialakulás hátterében. Ahogy megjegyezte, úgy látszik, „a pszichikai dominánsok, az archetípusok, az »istenek« konstellációjában bekövetkeznek olyan módosulások, amelyek a kollektív psziché szekuláris, világi változásait idézik elő vagy kísérik” (Jung 2000: 9).

Egy speciális és újabban viszonylag jól kutatott irányzat az úgynevezett elrablás narratíva elemzése. Ezek George Adamski (1891-1965) amatőr csillagász megjelenésével váltak egy csapásra ismert történetszállá az 1950-es években. Adamski, állítása szerint 1952 november 20-án került kapcsolatba egy földönkívüli űrhajóval és annak űrruhába öltözött, árja kinézetű pilótájával. Adamski 1953-ban, majd 1955-ben publikálta nagy sikert elérő könyveit az idegenekkel kapcsolatos találkozásairól, többek között azok Vénuszon, Marson, Szaturnuszon és a Hold túloldalán lévő településeiken tett látogatásairól, valamint világnézetükről és vallásukról szóló leírásaival (Adamski 1953; 1955; 1961). Habár nem Adamski volt az első, aki állítólag közvetlen kapcsolatba került a földönkívüliekkel, ám ő volt az első, aki emiatt vált híressé az amerikai tömegmédiában, egyúttal beszámolója a hasonló találkozásélmények prototípusává vált.

A témát elsősorban pszichiáterek, pszichológusok, valamint elvétve folkloristák vizsgálták. A tudományos köztudatba gyakorlatilag előzmények nélkül,

az 1990-es évek elején robbant be a téma. A hirtelen kialakuló érdeklődés John E. Mack¹¹ *Abduction: Human Encounters with Aliens* című kötetének (1994 [revised edition 1995]) volt köszönhető. A világszerte ismert, és elismert Mack az 1980-as években kezdett el hipnórist alkalmazni a földönkívüli elrablás-élményekről beszámoló pacienseinél. Kötetében részletesen datált beszámolókat elemzett, és nem kis felháborodást kiváltva arra a konklúzióra jutott, hogy nem talált más magyarázatot az esetenként fizikai bizonyítékokat is felsorakoztató elrablás-történetekre, minthogy azok akár valóságos élményeken is alapulhatnak (Mack 1995: XI). A jelenséget egyébként szkeptikusan kutató Susan Clancy pszichiáter jegyezte meg, hogy Mack kollégáiból a Harvard Medical School egy (15 hónapig működő) ad hoc bizottságot állított fel annak érdekében, hogy megállapítsák, valóban tudományos módszerekkel végezte-e vizsgálatait (Clancy 2005: 4). Mack kötetét a pszichoanalitikus Sanford Giffort egyenesen a pszichoanalízis tudományát bomlasztó támadásként értékelte, az ilyen élményekről beszámolókat pedig egyenesen örültként aposztrofálta, a hittel való gyógyításban, a kreaconizmusban, vagy az apokalipszis napjainkban való bekövetkeztében hívó csoportokhoz hasonlítva őket (Mack 1995: X). Gleick pedig a földönkívüli elrablás-történeteket racionalitás és tudomány-ellenes mítoszokként írta le, amelyek semmivel sem vehetők komolyabban, mint a kanálhajlító parafenoménokról, kristály-gyógyászatról vagy tarot kártyás sorselemzésről szóló történetek (Mack 1995: X). Habár a kezdeti heves reakciók – amelyeknek láthatóan, a tudományos érveléshez közük nem igazán volt – némiképp elcsitultak, a pszichiátria figyelme egyre erőteljesebben fordult a földönkívüli elrablás vagy elragadtatás-történetek felé. Leginkább Susan A. Clancy neve említhető itt, aki az eretnkség vétkét harsogó bírálókkal szemben szakmai – pszichológiai – szemszögből közelített a témához. Clancy hangsúlyozta, hogy a kutatók elutasítása és közönye a téma irányában nem tartható fenn. Persze nem azért, „mert a földönkívüliek embereket rabolnának el, hiszen minden rendelkezésre álló bizonyíték szerint ezt nem teszik, hanem azért, mert olyan sokan *hisznek* ezekben a történetekben” (Clancy 2005: 5). Ezek a beszámolók – hangsúlyozza – nem azért történnek, mert az adatközlők örültek lennének, hiszen több tanulmány is alátámasztotta, hogy a pszichiátriai rendellenességek aránya körükben nem magasabb, mint a társadalom egyéb csoportjaiban, sőt – mondja Clancy –, a kreativitás, képzelőerő terén még jobb eredményeket is értek el (Clancy 2005: 5). A téma vizsgálatát azért tartja fontosnak, mert meg kell magyarázni, miért alakult ki ilyen gyorsasággal ez a csoport, kik ők, hogyan fejlődnek hiedelmeik és milyen célokat szolgálnak. Nem elég a legegyszerűbb módon elintézni azzal, hogy helytelenül gondolkodnak, azt is meg kell magyarázni, miért gondolkodnak mindannyian egyformán „helytelenül”. Ehhez meg kell ismerni az egyéneket, gondolkodásmódjukat, emlékezetüket. Meg kell érteni, hangsúlyozza Clancy, hogy miért nem látják be, hogy nem elrabolták őket, hanem alvás vagy memóriazavarral küzdenek, amit a hipnózis során be is bizonyítottak

11 Mack (1929-2004) a Harvard Medical School pszichátora, és a Cambridge Hospital Department of Psychiatry alapítója volt, mellesleg ő az 1977-ben Pulitzer-díjat nyert *A Prince of Our Disorder: The Life of T.E. Lawrence* (1976) kötet jól ismert szerzője is.

számukra (Clancy 2005: 6-7). Mindezekre három fő magyarázó okot talált. Egyrészt, az elrablás élmények valóban *valóságosnak tűnnek* számukra. Másrészt az, hogy a mások által elmondott történetek hasonlítanak sajátjukhoz, meggyőző erővel bír. Harmadrészt, a hozzájuk hasonlóképp gondolkodó, és hasonló történetekben hívők magas száma is megerősíti őket. Mindazonáltal Clancy a racionalitás és a materializmus talaján állva hangsúlyozza, hogy a földönkívüli elrablás történetekre és mesélőikre több oknál fogva is oda kell figyelniük a kutatóknak. Ennek a „furcsa hitnek” a mély elemzése segíthet megérteni azokat a mechanizmusokat, amelyek a különféle hiedelmek keletkezése és fennmaradása mögött működnek, illetve hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a kártékonnyá váló hiedelmek és mozgalmak mozgatórugóit is felismerjük (Clancy 2005: 8-9).

Az elrablás-élmények pszichológiai elemzése mind a beszámolók alanyaira, családi körülményeikre, traumáikra, lelki állapotukra, képességeikre stb. vonatkozóan hordoz értékes információkat, amelyek alapján az ezt vizsgálók felállíthatják diagnózisukat. Másrészt, a beszámolók narratívájának elemzéséből kiderülhet, hogy mikor, milyen gyakran, milyen lelki állapotban éltek át az elraboltatást. Továbbá a történetek fenomenológiai elemzéséből kiderülnek olyan – nem csak a pszichológusok, hanem már inkább a folkloristák számára értékes – adatok, mint a földönkívüli idegenek, az átélt események vagy az űrhajók leírása, az elvégzett beavatkozások jellege, a közben tapasztalt érzések, vagy a lényekkel lezajlott kommunikáció ismertetése (Mack 1995: 18-36).¹²

3. Elemző attitűd

Az eddig ismertetett irányzatok közös sajátossága, hogy akár hívőként, akár a jelenséget tagadóként, de mindenképp erős érzelmi töltettel, és a szerzők saját nézetrendszerét igazoló céllal közelítettek a jelenséghez. Ennek képezte részét az a pszichoanalitikus irányzat is, amelynek kiinduló álláspontját az adta, hogy az UFO-beszámolók nem alapulhatnak a valóságon, hanem csakis az emberi elme termékei lehetnek. Ezekről alapvetően eltér az UFO-kultúrát valamely diszciplína módszereivel bemutatni és elemezni szándékozók munkássága. A társadalomtudományok módszereit használó szerzők itt már nem cáfolni/igazolni próbálják az UFO-kultúrát és annak valóság alapját, hanem leírni, megérteni és az emberi kultúra keretrendszerében értelmezni. A leírás maga vonatkozhat egyrészt az UFO-kultúra alanyaira, másrészt az UFO-kultúra tárgyára.

Az alanyok, azaz a jelenség résztvevői, táplálói és hívei alapvetően szociológiai módszerekkel lennének vizsgálhatók. A szakirodalom ezzel mindezt idáig kevésbé foglalkozott, aminek okát egyrészt az UFO-kultúra összetettsége adja. Amennyire változatos ugyanis a kultúra, annyira eltérők a hozzá kötődő személyek is. Az UFO-vallások tagjait, az elrablás-élményekről beszámolókat vagy az egyszerűen csak érdeklődő személyeket összehasonlítva – feltételezhetően – eltérő adatokat nyerhetünk. Ha mindezt regionális szempontok alapján

¹² Ezekről részletesen szílok a mitológiai elemzést bemutató fejezetben.

is megkísérelnénk összevetni, a változatosság csak tovább növekedne. A világ különböző részein ugyanis az UFO-kultúra eltérő megítélést, értelmezést nyerhet, amit még az adott történelmi és kulturális folyamatok is alakítanak. Az UFO-kultúra – hasonlóan a modernizációhoz – több rétegű, és néha egymástól egészen eltérő megnyilvánulási formákkal rendelkezik (Eisenstadt 2000). A szakirodalom szociológiai irányú – egyébként rendkívül kisszámú – tanulmányai közül Bader 2003-as írását érdemes megemlíteni (Bader 2003), amely az Egyesült Államokban élő, feltételezett UFO-elrablások áldozatainak társadalmi-kulturális hátterét igyekezett felvázolni, és összevetni össztársadalmi mutatókkal. Bader a Seattle-ben működő UFO Contact Center International (UFOCCI) hálózatának résztvevői között végzett felméréseket. Az általa kiértékelt 55 kérdőív természetesen nem nyújt reprezentatív mutatót még az Egyesült Államokra nézve sem, ám következtetései jelzésértékűek. Az össztársadalmi adatokkal egybevetve jelentéktelen eltérés mutatkozott a mozgalomban résztvevők életkora és családi állapota között,¹³ míg nem, etnikum és iskolázottság terén már hangsúlyosabbak voltak a különbségek.¹⁴ Ezek alapján Bader megállapította, hogy az UFO-kultúra alapvetően a magasan iskolázott, fehér női lakosság körében népszerű az Egyesült Államokban.¹⁵ Adatai nem melleleg nagyfokú korrelációt mutattak az új vallási mozgalmak tagjai körében korábban végzett hasonló vizsgálatok eredményeivel (Miller – Hoffmann 1995; Stark 2002). Az UFO-kultúra tárgyát ennél lényegesen több irányból közelítették már meg történelmi, kultúrtörténeti, narratív (folklorisztikai), materiális vagy ideológiai szemszögből.

3.1. Történelmi sík

Ha történelmi síkon közelítünk a témához, akkor több lehetséges aspektust elemezhetünk. Legkézenfekvőbb, hogy a) az UFO-hit kialakulása történelmi forrásokon (pl. média-elemzéssel) alapulva feltárható, és b) tágabb kultúrtörténeti keretek közé illeszthető. Emellett a források alapján megrajzolható c) az UFO-kultúra időbeli változása, az egyes korszakok jellemző témái és ismertetőjegyei.

13 Az 1990-es felmérés szerint az USA lakóinak átlagéletkora 45.97 év, míg az UFO-elraboltak esetében 43.69 év. Hasonló eltérést mutatott az egyedülállók (19.3 % vs. 22.6%), a házasok (53% vs. 54.7%) és az elváltak (15.2% vs. 18.9%) aránya. Bader 2003: 673.

14 Az általa vizsgált 55 esetben a feltételezett UFO-elraboltak 63%-a nő, 88.9%-a fehér bőrű, 0%-a afro-amerikai (!) és 68 %-a végzett felsőoktatásban, ami az össztársadalmi felmérés esetében csupán 46.1% volt. Bader 2003: 673-675.

15 Feltételezhető, hogy a magyarországi körülmények elemzésekor más eredményt kapnánk, amint – az is, hogy ez az eredmény időben sem lenne állandó. A rendszerváltozás körül kialakuló hirtelen média-nyilvánosság, és ennek következtében az UFO jelenség népszerűségének növekedése nem feltétlenül azonos iskolázottságú/életkorú/nemű személyeket vonzott, mint napjainkban. Ennek feltárása azonban egyelőre nem történt meg, találgatásokba pedig nem bocsátkozunk.

3.1.1. Az UFO hit kialakulása, előzményei

Történelmi szempontok alapján szemlélve a repülő csészعالjak rejtélyét bemutató írásokat, megállapítható, hogy akár a hívő, akár az elemző munkák általában a II. világháború időszakához, még gyakrabban az 1947-es Roswell-katasztrófához¹⁶ kötik a tömeges UFO-észlelések kezdetét. Többek között az ufológia társadalomtörténetét taglaló Clarke és Roberts egyértelműnek állítja be, hogy az egész UFO-kultúra gyakorlatilag a második világháború utáni társadalmi és kulturális változások terméke. Egy olyan korszaké – mondják –, amikor az intézményesült vallások már nem voltak képesek adekvát válaszokat megfogalmazni a háború pusztításaira és a kialakuló társadalmi kiábrándultságra, s emiatt a spirituális megújulás nem az egyházakon belül indult meg, hanem azokon kívül, többek között a földönkívüli létformák keresésében.¹⁷ Habár első olvasatra meglehetősen logikusnak és vonzónak tűnik véleményük, a valóság ennél lényegesen összetettebb.

Egyrészt, a II. világháború utáni vallási tendenciákat megrajzoló gondolatmenetük közel sem általánosítható, sőt, azzal teljesen ellentétes folyamatok voltak megfigyelhetők a világ számos pontján.¹⁸ Másrészt, a vallási megújulás az intézményesült vallásokon belül egyáltalán nem állt meg, hanem éppenséggel az 1950-es évektől pont az új lelkeségi mozgalmak fellendülése volt megfigyelhető.¹⁹

Harmadrészt, a földönkívüli létformákba vetett hit és az első UFO-észlelések sem a háború utáni idők termékei.²⁰ Már 1835-ben a *New York Sun* napilap hatrészes cikksorozatát közölt tényként Grant és Herschel csillagászokról, akik egy speciális távcsövet szerkesztettek, aminek segítségével a Hold felszínén különös lényeket, köztük a denevérszárnyas, vörös szőrű, majomra hasonlító

16 Az új-mexikói Roswellben 1947-ben a közhiedelem szerint egy földönkívüli űrhajó zuhant le. Ennek utasait és a járművet a legenda szerint a titkos, 51-es hangárban őrzik. A történetnek számtalan változata létezik és szinte valamennyi ufókkal foglalkozó írás megemlíti. Többek között lásd Hodapp – Kannon 2015: 145-154.

17 „Whereas in the aftermath of the First World War people in their thousands turned to spiritualism and messages from the dead for their comforts, the world after 1945 was too cynical for that supernatural confidence trick [sic !] to work again ... Organised religion had proved powerless against evil during the Second World War ... People now questioned what would protect them from the outcome of a new, cold war... For the ordinary person buffeted by events of the recent past and faced with the dawn of the atomic age a new, contemporary, source of salvation was needed.” Clarke – Roberts 2007: 1.

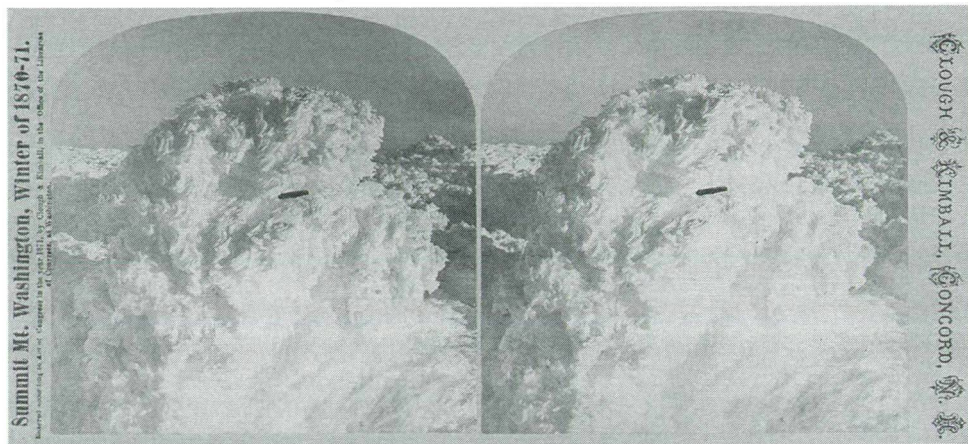
18 Az Egyesült Államok és Nyugat-Európa kapcsán lásd többek között Davie 2010: 275-304. Fontos megjegyezni, hogy még az ateista kommunista rendszerekben sem a háború után, hanem csak később, a rezsim erőszakos fellépésének következtében indult meg a vallási mutatók csökkenése. Erről lásd Tomka 2011.

19 A lelkeségi mozgalmak kapcsán lásd Altermatt 2001; Söveges 2007.

20 Tanulmányomnak nem célja a rejtélyes földönkívüli észlelések történelmét felvázolni, így a most említett adatok esetlegesek és hiányosak, csak arra szolgálnak, hogy az érvelést alátámasszák. Az ufó észlelések történelmi ismertetését megtették már sokan mások, eredményeik pedig immár bárki számára elérhetők az online felületeken is. A számtalan lap közül néhány: <http://www.ufoevidence.org/Cases/CaseView.asp?section=sortoldest>, <http://www.ufoevidence.org/documents/doc154.htm>, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_reported_UFO_sightings. Különösen érdekes az egyes régészeti leleteket földönkívüli idegeneknek értelmező gyűjtemény: <http://www.crystalinks.com/ufohistory.html>

arcszerkezetű holdbéli embereket is megfigyeltek, akiket az állítólagos Herschel doktor Vespertilio homo-nak, denevér-embernek keresztelt el.²¹ Hodapp és Kannon a konspirációs teóriákat leleplezni kívánó könyvében írja (forrásmegjelölés nélkül!), hogy a „rejtélyes léghajókról szóló tudósítások” az 1800-as évek végétől jelentek meg az USA-ban, Európában és Ausztráliában, az első feltételezett azonosítatlan repülő tárgyat megörökítő fényképet pedig 1870-re, Mount Washingtonba helyezik. (2015: 144)²²

2. ábra Korabeli UFO kép Mount Washingtonból (1870).

Forrás: <http://www.theblackvault.com/casefiles/ufo-over-mt-washington-new-hampshire-1870/#>

Valleé jegyzi meg, hogy az Egyesült Államokban 1896-97-ben valóságos „repülő hajó” észlelési hullám futott végig (Valleé 1965: 7-18). Nem csak vizuális, távoli megfigyelésekről terjedtek azonban hírek. Már 1897-ben megjelent az újsághír, mely szerint a texasi Aurora településen lezuhant egy szivar alakú idegen űrhajó, aminek elhunyt utasát a helyi temetőben földelték el.²³ Ezt követően az 1930-as években Skandináviában, Közép-Európában és Észak-Amerikában jelentek meg „szellem repülő” (ghost fliers), amelyek főként havas, esős, felhős időben – amikor a repülő nem tudtak felszállni – különös fényt és hangot adtak ki (Denzler 2001: 7). Az azonosítatlan repülő tárgyakról szóló jelentések azután a II. világháború alatt sokasodtak meg, amikor szövetséges pilóták jelentettek nagy számban észleléseket ragyogó fényt sugárzó repülő szerkezetekről. Az 1897-es aurora-i incidens után a 20. század első feltételezett harmadik típusú találkozása is ekkor, 1941-ben

21 A nagy népszerűséget szerző, ám hamarosan beismert álhírről részletesebben ír Ráth-Végh 1938: 159-162, illetve <http://www.history.com/this-day-in-history/the-great-moon-hoax>

22 A szivar alakú, feltételezett idegen űrhajót ábrázoló kép és esetleírás elérhető: <http://www.ufoevidence.org/photographs/section/oldest/photo134.htm>

23 <http://www.strangehistory.org/cms/index.php/popular/81-the-great-texas-airship-crash-aurora-texas-april-17-1898-feature>

történhetett Cape Girardeau-ban (Missouri), ahol egy állítólagos idegen űrhajó zuhant le és találták meg halott utasait, akiket az épp arra utazó William Huffman, baptista lelkész részesített utolsó áldásban.²⁴ 1946-ban Skandináviát járta át egészen a legfelsőbb szintig a „szellemrakéták” híre. A radaron is észlelt repülő tárgyakat a korabeli svéd hatóságok a V2-es német rakétákat megszerző szovjetek kísérleteinek fogták fel (Denzler 2001: 7). Az ufológiával foglalkozó különböző szerzők egyetértenek abban, hogy maga a „repülő csészealj” kifejezés jól datálhatóan 1947. június 24-én keletkezett, amikor Kenneth Arnold pilóta kilenc fénylő, azonosíthatatlan repülő tárgyat észlelt, amelyek becslése szerint nagyjából 2000 km/óra sebességgel, kötélekben repültek és pattogva kerültek ki közlőrl a hegycúcsokat.²⁵ A leghíresebb, immár harmadik típusú találkozásról szóló hírt²⁶ – egy feltételezett UFO-beccsapódást – pedig kétségtelenül az 1947. július 4-i roswelli eset képezi, ami több, a sci-fi műfajába sorolható film alapötletét is adta. Utóbbi érdekessége, hogy bár híradások történtek róla már 1947-ben, híressé mégis csak 1980-ban vált, amikor megjelent Berlitz és Moore, paratudományokat és misztikus jelenségeket kutató szerzőpáros *The Roswell Incident* című könyve (Berlitz – Moore 1980).

Végezetül, Clarke és Roberts felszínes megállapítását cáfolandó, meg kell említenünk, hogy a tudományos-fantasztikus irodalom és filmek, valamint az ufológia közötti kapcsolat sem új keletű és nem is egyirányú. Azaz feltételezhetően nem csak az állítólagos UFO-észlelések szolgáltak megtermékenyítőleg a sci-fi írók számára, hanem ugyanez az ellenkező irányban is megvalósulhatott.

3.1.1.1. A proto-UFO irodalom

Mindenki számára jól látható az az összefonódás, ami az UFO-észlelések narratívája és a földönkívüli lényekkel foglalkozó tudományos-fantasztikus filmek között létezik. Egy-egy nagy sikerű film épít az ilyen narratívára, ugyanakkor népszerűsége folytán hozzájárulhat a földönkívüli létformákba vetett hit elterjedtségéhez, valamint az egész UFO-kultúra fennmaradásához és megerősödéséhez. A folyamat azonban nem napjainkban kezdődött, hanem már a korai tudományos

24 http://www.majesticdocuments.com/pdf/rswood_mufon2001.pdf

25 Arnold farok nélküli repülő tárgyakról beszélt a misztikus élmények iránt érdeklődő *FATE* magazinnak 1948 tavaszán. „They flew, as I have frequently observed geese fly, in a rather diagonal chain-like line as if they were linked together. They seemed to hold a definite direction, but swerved in and out of the high mountain peaks. [...] What kept bothering me as I watched them flip and flash in the sun right along their path was the fact that I couldn’t make out any tail on them, and I am sure that any pilot would justify more than a second look at such a plane.” <http://www.ufoevidence.org/Cases/CaseSubarticle.asp?ID=513> Későbbi bevallása szerint a csészealj kifejezést nem a formájukra, hanem a mozgásukra értette, az újságok viszont pontatlanul idézték, így terjedt el a repülő csészealj kifejezés. „Now of course some of the reports they did take from newspapers which did not quote me properly. Now, when I told the press, they misquoted me, and in the excitement of it all, one newspaper and another one got it as ensnarled up that nobody knew just exactly what they were talking about” Az 1984-ben született beszélgetést közli: <http://www.project1947.com/fig/kamurrow.htm>

26 A földönkívüli lényekkel való kapcsolatfelvétel típusairól a narratív, folklorisztikai síkot elemző fejezetben még lesz szó.

fantasztikus irodalom és az első ilyen filmek is hathattak a későbbi észlelések történeteire, egyes motívumaira. A később „harmadik típusú találkozásnak” minősített leírások például már a korai proto-science fiction munkákban megjelentek. Kepler 1608-ban megjelent *Somnium* (Álom) című írása a Holdon élő démonok Földi utazásairól szól, miközben bemutatja a Holdon (Levania) létező kultúrát, valamint leírja, hogy a démonok milyen módon ragadnak el földi embereket és visznek Levaniába, ahol az emberek nedves szivacson keresztül tudnak csak lélegezni. Hasonlóképp, Voltaire eretneknek minősített művében, az 1752-ben kiadott *Micromégas*-ban is megjelent a földönkívüli élet és a földönkívüliek Földön tett látogatásának ötlete. Ezek a lények – a Szíriusz egyik bolygójáról számúzott, 37 km magas Micromégas és a csupán 1.8 km magas szaturnuszi „törpe” – eleinte úgy gondolták, a Föld alkalmatlan az élet kifejlődésére, ám hamarosan kapcsolatba kerültek a hozzájuk képest mikroszkopikus méretű földi filozófusokkal.²⁷ A földönkívüli lények földi inváziójának ötlete pedig már Margareth Cavendish 1666-os *The Description of a New World, Called The Blazing-World* című írásában megjelent, ahol egy fiatal földi lány az Északi-sarknál lévő átjárón keresztül jut el egy égi csillagnál létező új világba, majd annak csapatai élén, tengeralltjárókkal, tüzes köveket dobáló „repülő emberekkel” támadja meg saját világát.²⁸ Edgar Allen Poe 1835-ben, a fentebb említett New York Sunban megjelent cikk hatására írta, hoaxnak (álhír) szánt *The Unparalleled Adventure of One Hans Pfaall* címet viselő rövid novelláját,²⁹ ami a főhősnek légballonnal a Holdra tett útjáról szól és gyakorlatilag Jules Verne 1865-ös *De la terre à la lune* (Utazás a Holdba), az ennek folytatásaként megjelent 1870-es *Autour de la Lune* (Utazás a Hold körül) novelláinak, illetve Georges Méliès *Voyage dans la Lune* (Utazás a Holdra) című 1902-es filmjének alapötletét adta. Legjelentősebbnek a sorban Herbert George Wells 1898-as sci-fi-e, a földet megszálló marslakók és a földi emberek harcát bemutató *The War of the Worlds* (Világok harca) számít, ami egészen napjainkig számtalan film, sorozat, regény, számítógépes játék alapötletét befolyásolta.³⁰

A 20. század közepére a sci-fi irodalom már olyan klasszikus, és széles körben ismert munkákat tudott felmutatni, mint Edgar Rice Burroughs-tól *A Princess of Mars* (A Mars hercegnője, 1912), az 1930-ban induló *Analog Science Fiction and Fact* magazin, már megjelentek Isaac Asimov, Arthur C. Clarke, Ray Bradbury és Stanisław Lem írásai, amelyek mind alapvető szerepet játszottak a sci-fi kultusz kialakulásában, és hatásuk – a folklorizáció kései megnyilvánulásaként – feltételezhetően nem elhanyagolható az UFO-kultusz létrejötténél sem. FitzHenry a

27 Dolgozatomnak nem célja a proto-science fiction irodalom ismertetését adni. A fent megnevezett írások mellett több hasonló munka szól a földönkívüli élet bemutatásáról. Többek között Cyrano de Bergerac halála után megjelent szatírái, a *L'Histoire comique des États et empires de la Lune* (Holdbéli utazás, 1657), illetve a *L'Histoire comique des États et Empires du Soleil* (A Nap államai és birodalmai, 1662) egy tolosugár-hajtóművel működő „űrhajóval” a Holdon lévő Új-Franciaországot bemutató társadalomkritikák.

28 https://ebooks.adelaide.edu.au/c/cavendish/margaret/blazing_world/index.html

29 <http://www.eapoe.org/works/tales/unphlla.htm>

30 A sci-fi magyarországi kezdeteiről, így Ney Ferenc 1836-os *Utazás a Holdba. Agyrém, vagy Makay István Repülőgépen a Holdba* (1899) című regényéről Veres Miklós, valamint S. Sárdi Margit ad áttekintést. S. Sárdi 2009; Veres 2013.

Hale-Bopp üstökös 1997-es érkezését apokaliptikus jelként értelmező és ezért tömeges öngyilkosságot végrehajtó UFO-vallás elemzése kapcsán épp arra mutatott rá, hogy ugyanaz a kulturális/politikai háttér milyen mértékben járulhat hozzá hasonló folyamatok keletkezéséhez a sci-fi irodalomban, politikában, vagy akár az UFO-vallások között. A sci-fi – mondja – megjeleníti az elérhetőség határait is egyben (FitzHenry 2012: 38). Ha pedig L. Ron Hubbard sci-fi műveire gondolunk, amik a Szcientológia Egyház földönkívüliekkel kapcsolatos nézeteinek alapjait is szolgáltatják, már egészen extrém összefonódásról beszélhetünk. Semmiképpen sem helyes tehát az UFO-kultuszt egyetlen szemszögből megközelíteni, és csupán az adott kor társadalmi-kulturális körülményeire adott válaszként értelmezni, hanem lényegesen összetettebb, hibrid megközelítési mód szükséges, amely magába foglalja a folklorisztika, kulturális antropológia és vallástudomány aspektusát is.

3.1.2. Kultúrtörténeti háttér

A kultúrtörténeti szempontú vizsgálatok fókuszában annak a megválaszolása áll, hogy milyen kulturális háttér és folyamatok húzódnak meg az UFO-jelenség mögött. A korábbiakban elhangzottak alapján ez az aspektus első ránézésre ellentétben áll mindazzal, amit a bevezetőben a társadalomtudományi szempontú elfogadás és értelmezés kapcsán írtunk, hiszen a kultúra változásaiból kívánja megmagyarázni azt, hogy miért jelentek meg új formák. Ez az oppozíció azonban csak látszólagos, ugyanis magának a történelmi körülményeknek a megértése jelen esetben alapvetően nem a cáfolás/alátámasztás interpretációs keretben helyeződik el. A történelmi háttér megértésével nem arra kívánunk bizonyítékokat szerezni, hogy az UFO-jelenség keletkezése mögött racionálisan elemezhető politikai és kulturális folyamatok állnak, és ezzel az egész UFO-kultúra történelmi síkon megmagyarázhatóvá válna, hanem az elemzés ezzel a perspektívával lép túl azon, hogy az UFO-kultúrát önmagából kiindulva és önmagából eredeztetve magyarázza. Ahogy például a szentkultusz vagy a zarándoklatok különböző korszakokban betöltött szerepét és formáit is az adott kor jellemzői magyarázzák, úgy az UFO-kultúra megjelenése és változásai sem érthetők meg a tágabb háttér nélkül.

Történelmi, komparatív módon közelítve láthatóvá válik, hogy miként alakultak át az ufókkal kapcsolatos vélekedések az egyes korszakokban, elemezhetővé válnak a kvantitatív változások és megkülönböztethetők lesznek a történeti változatok mellett magának az UFO-hívó kultúrának a korszakai is.

A huszadik század történéseire visszatekintve egyértelműen látszik, hogy a hidegháború korszaka, a szuperhatalmak között meginduló fegyverkezési, valamint tudományos-technikai verseny eredményei³¹ a politikán és tudományon túl

31 Többek között 1957. október 4: első műhold fellövése; 1957. november 3: első élőlény – Lajka kutya – az űrben; 1961. április 12: első ember az űrben; 1965. március 19: első űrséta; 1969. július 20: ember a Holdon; 1971. július 31: első holdautó a Holdon; belső majd külső bolygókra űrszondák küldése, űrállomások összeállítása 1971-től; csillagháborús terv indulása az Egyesült Államokban 1983. március 23-án.

a kultúra egyéb területeire is kiemelkedő hatással voltak. Az űrkorszak eljövele például robbanásszerű növekedést indított el a science-fiction irodalom³² és filmek terén, mindez együtt pedig a földönkívüli-mítosz kivirágzását hozta. Az ismeretlennel való találkozás, a korszakhatár, az ellentétek küzdelme (bipoláris világ) mint mítoszképződést elősegítő tényezők³³ hatásaként az 1950-es évtized az *UFO-vallások*, és a civil kezdeményezésre keletkező (féltudományos) UFO-kutató szervezetek első hullámát eredményezte,³⁴ az 1960-as évek a *paleoasztronautika* születését hozta,³⁵ majd az 1970-es évekre már szervezett, nemzetközi UFO-kutató egyesületek jöttek létre (többek között a legnevesebb, CUFOS – Center for UFO Studies³⁶ J. Allen Hynek³⁷ vezetésével 1973-ban, vagy a MUFON – Mutual UFO Network 1969-ben³⁸). A kettő (science-fiction és földönkívüli mítosz) összefonódása azóta töretlenül válik egyre szorosabbá. A földönkívüli létformákról szóló filmek népszerűsége, az erre épülő marketing és business egyszerre épít az UFO-kultúra téziseire, ugyanakkor a filmek maguk is inspirálják és fenntartják az ilyen irányú gondolkodást és érdeklődést. Mindezen túl, történelmi síkon elemezve látható, hogy az észlelések gyakoriságának változása sem térben, sem időben nem állandó. Amellett, hogy egyes korszakokban sűrűsödnek az azonosítatlan repülő tárgyakról szóló jelentések, máskor pedig kevésbé jelennek meg a közbeszéd felszínén, megállapítható, hogy alapvetően folyamatos kvantitatív emelkedést tapasztalhatunk. Az internet elterjedése óta pedig már nem csak az UFO-hívőket érik el az ilyen jellegű információk, hanem bűvópatakok jelleggel megjelennek a közösségi portálokon terjedő hírek és „szenzációs felfedezések” között, amiket a téma iránt érdeklődők az esetek többségében gyanútlanul nyitnak meg.

Történelmi síkon vizsgálódva azonban nem csupán a mennyiségi változásokról érdemes szólni. Legalább ennyire meghatározó emellett a tartalmi jegyek átalakulása is. Ha összehasonlítunk például különböző korszakokban készített, UFO-észleléseket megörökítő fényképeket, világossá válnak az ezek között lévő különbségek. A kezdeti szivar-alakú űrhajókat az 1940-es évektől felváltotta a csészealj, majd a gömb, napjainkra pedig a fénygömb forma. Az ufonauták esetében pedig a kis szürkék, magas szőkék mellett ma már a gyíkemberekről, a reptiliánokról szóló

32 A science-fiction filmekben megjelenő földönkívüli formákról rövid összegzés ad Trethon 2000. Voigt Vilmos pedig a science-fiction irodalom magyar nyelven első és mindmáig legátfogóbb ismertetését adta. Voigt 1991; 1994a; 1994b.

33 Ezekről bővebben lásd Kapitány-Kapitány 2015: 42-43.

34 Salisbury az Egyesült Államokban többé-kevésbé tudományos céllal alakult első egyesületek közül az APRO-t (Aerial Phenomena Research Organization), a NICAP-t (National Investigation Committee on Aerial Phenomena) és az INFO-t (International Fortean Organization) emelte ki. Előbbieknél jelent meg hivatalosan, hogy az ufók kapcsán az USA Air Force szándékosan vizsgatartott információkat, míg utóbbi olyan határterületeken kezdett el kutakodni, amit a hivatalos tudományok addig mellőztek. Salisbury 1975: 506.

35 Az UFO-vallásokról és a paleoasztronautikáról később bővebben szölok.

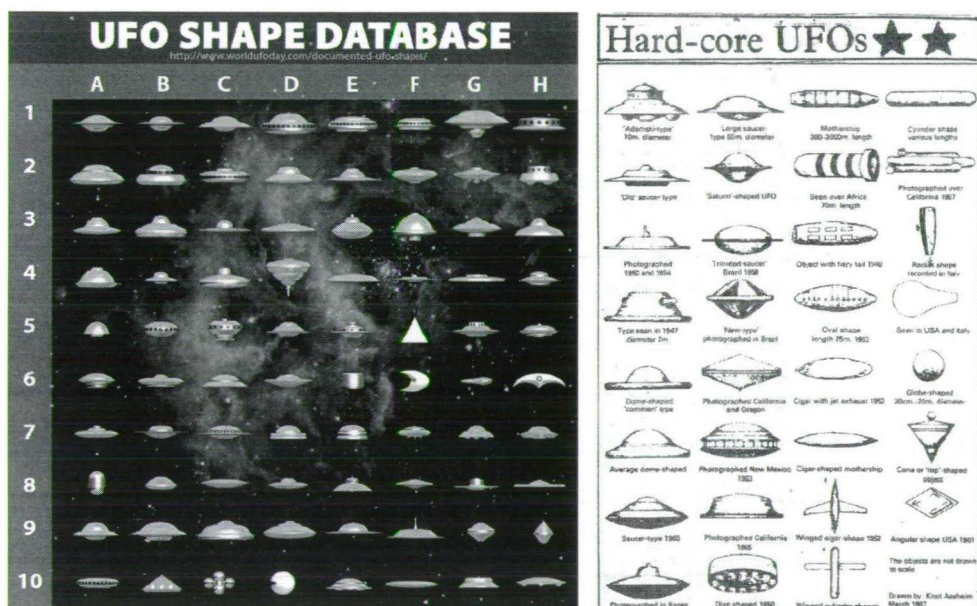
36 A CUFOS publikálja az International UFO Reportert, illetve az ennél tudományosabb Journal of UFO Studies folyóiratokat is. Bővebben lásd: <http://www.cufos.org/>

37 Hynek a Lindheimer obszervatórium igazgatója és a Northwestern University Asztronómia Tan-
székének vezetője volt akkoriban.

38 <http://www.mufon.com/>

elbeszélések válnak egyre népszerűbbekké.³⁹ Hasonlóképp váltak egyre változatosabbá és egyre intenzívebbé a földönkívüliekkel való kapcsolatok is. Míg eleinte csak égen történő észlelésekről számoltak be a médiában, 1941-től már harmadik típusú találkozások fordulnak elő (közvetlen kapcsolat emberek és földönkívüli űrhajósok között), az 1960-as évektől pedig népszerűvé vált a paleoasztronautika, amely már a földönkívülieknek az emberi civilizációra gyakorolt direkt beavatkozását hirdette. Ezzel nagyjából egyszerre jelentek meg az ötödik, majd hetedik típusú találkozásokról szóló beszámolók. Előbbiekben a földönkívüliek valamilyen ok miatt embereket raboltak el, gyakran orvosi kísérletet hajtottak végre rajtuk, amik néha közös utódot eredményező hetedik típusú találkozásban végződtek.

3. ábra UFO-változatok.

Forrás: <https://hu.pinterest.com/pin/523684262891977271/> illetve <http://www.worldufoday.com/wp-content/uploads/UFOshapes.jpg>

Mindezek mellett az időbeli változás nem csak magán a jelenségen, hanem annak értelmezésén is jól megragadható. Az egyes korszakok erőteljesen rányomták bélyegüket egyfelől arra, hogy az UFO-hívők, illetve az UFO-kultúrát kutatók mit gondoltak a repülő csészعالjak rejtélyéről. Jól szemlélteti ezt a hidegháború korszaka, aminek elején, az 1950-es években teljesen másként vélekedtek róluk,

³⁹ Voigt Vilmos az 1940-es években a szuperszonikus repülést, a gázzal hajtott rakétákat, az 1950-es években az űrhajókat és a csillagközi térből érkezett jövevényeket, majd a történelmi és mitológiai gyökerek keresését, az 1990-es években pedig a „negyedik dimenzióbeli találkozásokat” és a parapszichológiai magyarázatokat láttak divatos és meghatározó témáknak. Voigt 1994a: 42.

mint néhány évtizeddel később. Az ekkor keletkezett szövegeket a politikai, sok esetben irracionális félelem jellemzi (Voigt 1994a: 42). Ez természetes is, miképpen az is, hogy ezt megelőzően a második világháború idején pedig a náci titkos fegyvertől való félelem nyomta rá bélyegét az észlelésekre. Még Roland Barthes is megemlíttette 1957-ben, hogy a repülő csészéaljak rejtélye eleinte nagyon is földi volt. Azt hitték, hogy „az ismeretlen Szovjetunióból érkeznek, abból a világból, amelynek éppúgy kifürkészhetetlenek a szándékai, akár egy másik égitestnek” (Barthes 1983: 53). Ezek az értelmezések azután viszonylag hamar eltűntek a felszínről, aminek okát egyrészt az UFO-mitológia gazdagodása, új motívumok feltűnése okozta. Azzal, hogy megjelent például a paleoasztronautika, ami már az ókortól – sőt az emberszabásúak megjelenésétől – kezdve hirdette a földönkívüli jelenlétet bolygónkon, az olyan magyarázatok, amelyek valamely szuperhatalom titkos fegyvereiként értelmezték a látni vélt jelenségeket, gyorsan érvényüket veszítették. Az UFO-hívők magyarázatai mellett természetesen a jelenséget magyarázó nézetei is változtak. Az elrablás-élmények megjelenését például többen is a technológiai változások okozta félelmekre adott kompenzációként értelmezték.⁴⁰

A történelmi-technikai-politikai-kulturális-társadalmi változások tehát alapvetően meghatározzák az UFO-kultúra jellegét. Ennek következtében a 21. század elejéről visszatekintve, már az 1950-60-as évek attitűdjei, magyarázatai is sok esetben anakronisztikussá válnak és feltételezhetjük, hogy újabb ötven év elteltével saját korunk reakcióit is hasonlóképpen fogják minősíteni az akkori kutatók. Mindezek azonban csak közel általánosítható trendek, amelyekről regionális szinten jelentős eltérések tapasztalhatók. A nyugati világtól közel hermetikusan elzárt régiót, a kommunista blokk államait például látszólag kevésbé érintette az 1950-es évek UFO-láza. Itt, az alapvetően ateista diktatúrák körülményei között nem jöttek – nem jöhettek – létre UFO-vallások, nem alakultak UFO-kutató egyesületek, és a cenzúra alatt tartott sajtó nyilvánossága sem mutatott be olyan személyeket, akik állítólag idegen űrhajókon tettek utazást, és kaptak rendkívüli küldetést, esetleg különleges képességeket azok utasaitól. Az UFO-kultúra ennek ellenére itt is megjelent, igaz más intenzitással és más társadalmi reprezentációkkal, ahogy a későbbiekben látni fogjuk.

Narratív, folklorisztikai síkú elemzés

Az UFO-kultúra vizsgálata kapcsán magától értetődő feltevés, hogy az UFO-történetek a (modern) folklór szerves részeit képezik, hiszen adottak azok a jellemzők, amik alapján folklórnak minősíthetjük őket. Azaz: a nem-hivatalos tudás részei, egy közösség kollektív ismereteihez kapcsolódnak, szóbeli úton (is) terjednek, és változatokban léteznek. Ha a folklorisztika szempontjából és módszereivel

⁴⁰ Többek között Bullard 2000: 156-157.

közelítünk hozzá, elsősorban a narratívumok válnak vizsgálatunk tárgyaivá.⁴¹ A rendelkezésre álló szövegtörzset vizsgálata során hamar világossá válik, hogy alapvetően két csoportba sorolhatjuk őket: 1. az észlelésekről, a közben történt tapasztalatokról, elragadtatásról vagy elrablásról beszámoló személyes élménytörténetekre, és 2. a földönkívüliek földi jelenlétét, vagy magát a földönkívüli civilizációt és a velük való kapcsolatok jellegét magyarázó mítoszokra.

3.2.1. Az UFO élménytörténetek elemzése

Az UFO-kultúra kutatásának legfontosabb forrását a különféle narratívumok adják. Ennek következtében egyértelmű, hogy minden kutatási irány alapjául szolgálhatna egy, az UFO észlelések főbb típusait és motívumait felsoroló katalógus. Az individuális élménytörténetek és a belőlük kinövő, regionálisan és időben datált mítoszok nem csupán a jelenség önmagában való elemzését, fejlődését, vagy variálódását tennék vizsgálhatóvá, hanem ezek birtokában lehetne megvalósítani egyrészt a szisztematikus, összehasonlító elemzést, és megválaszolni a kérdést, hogy a különböző politikai/kulturális jellemzők milyen mértékben nyomták rá bélyegüket az észlelésekre. Továbbá, csak nagyobb mennyiségű és módszeresen gyűjtött forrás felhasználásával lehetséges reprezentatív következtetéseket meghozni akár pszichológiai, szemiotikai, vagy mitológiai, történelmi aspektusból.

A különféle ismeretterjesztő, emic-jellegű gyűjteményes kötetek – általában módszertani ismeretek hiányában – számtalan élménytörténetet közöltek már, ám ezek felvételének hitelessége, a gyűjtés szakmaisága (sokszor valódisága) az esetek jelentős részében nem igazolható. Ennek ellenére elemzésük több szempontból is fontos. Megismerhetők belőlük az időben és térben változó főbb narratíva-típusok, amelyek a komparatív elemzés mellett a történelmi folklór-hiedelmekkel való kapcsolatot is segíthetnek megvilágítani. Legjelentősebb ilyen gyűjteményeknek a matematikus Jacques Vallee kötetei számítanak,⁴² amelyekben napjaink UFO-élményeit történelmi forrásokkal, valamint folklór szövegekkel és a csillagászat eredményeivel vetette egybe annak érdekében, hogy igazolja állítását, ami szerint a történelem során folyamatosan történtek bolygónkon földönkívüli látogatások. Vallee emic jelleggel írt köteteiben több mint hatvan, 1800 előtt keletkezett szöveget közölt, amelyek véleménye szerint UFO észlelésekről szólhattak. A 19. századból már 240 szöveget gyűjtött (elsősorban az Egyesült Államok folyóirataiból), ebből 84 keletkezési ideje 1880-1900 közé tehető, főként 1896-97-re, amikor az amerikai sajtóban „a nagy léghajó észlelési hullám” megindult, *Passport to Magonia* című kötete pedig az elmúlt száz évből tartalmaz már körülbelül 900 UFO narratívát (Vallee 1993).

41 A folklorisztika természetesen nem csak szövegekkel foglalkozik és az UFO-kultúra sem csak szövegeken alapszik. A materiális anyagok, pl. képek, gabonakörök, (naív) művészeti alkotások a földönkívüliekről vagy lenyomatokról ugyanígy a folklór részét képezik. Ezekről bővebben később.

42 Többek között Vallee 1965; 1993.

Az első, szakmai szempontok alapján létrehozott katalógus-kezdeményezések az 1970-es években, a komputer-technológia fejlődésével együtt jelentek meg. David R. Saunders, aki a Condon-bizottság tagja volt, 1967-ben hozta létre az UFOCAT adatbázist, ami ma már 177 000 UFO észlelést és a hozzájuk kapcsolódó információkat tartalmaz.⁴³ Ezek alapján az észlelések gyakoriságára, térbeli előfordulására, és az észlelésről beszámoló személyekre vonatkozólag is kaptak információkat.⁴⁴ A NUFORC (National UFO Reporting Center) adatbázisa 1974 óta működik és honlapján az 1998 óta feltöltött több tízezer, viszonylag korrekten adatolt észlelés szövege szabadon kereshető időpont, állam vagy az észlelt objektum formája alapján.⁴⁵ A MUFON (Mutual UFO Network) vagy az UFODB online adatbázisai pedig már térképen is ábrázolják a látogatóhoz legközelebb eső, a közelmúltban a felületre feltöltött, szöveges, fényképes, videóra vett észleléseket.⁴⁶

Mindezek az adatbázisok alapvetően élménytörténeteket tartalmaznak, amelyek között jelentős eltérések tapasztalhatók tartalmukban, a találkozás-élmények jellegében, a látni vélt lény(ek) külső jellemzői és szándékai alapján, amik pedig alapvetően meghatározzák az adott élménytörténetek összetettségét és folklorisztikai felhasználhatóságát. Kijelenthető, hogy fizikálisan, térben minél távolabbiak az észlelések, és felületesebbek a találkozás-élmények, annál egységesebbek a narratívumok is. Ám a rendelkezésünkre álló szövegkorpusz alapján ennél lényegesen szisztematikusabb osztályozás is felállítható.

A legelterjedtebb, J. Allen Hynek által kidolgozott típusbesorolás szerint (Hynek 1972) háromféle találkozás létezik, amiket a későbbiekben még újabb négy típussal egészítettek ki. Az ufológia ennek értelmében általában hét narratív csoportba sorolja a földönkívüli kapcsolatokról szóló beszámolókat.

Első típusú találkozás: ha valaki egy jól kivehető, tőle kevesebb mint 150 méterre lévő ismeretlen repülő tárgyat észlel.

Második típusú találkozás: amikor a körülményekből ufóaktivitásra lehet következtetni. Például rádiók megzavarodása, állatok nyugtalansága, megmagyarázhatatlan égésnyomok a talajban.

Harmadik típusú találkozás: amikor az ember észleli magát az idegen létformát.

43 A katalógus méretéről 2003-ból származik az utolsó információnk. Az UFOCAT ma már a CUFOS keretein belül működik. <http://www.ufoevidence.org/documents/doc1028.htm>. Salisbury egyébként már 1975-ben 66 000 leírást említett az adatbázisban. Salisbury 1975: 507.

44 Saunders a *National Enquirer* 1974. szeptember 27-i számában már beszámolt az első, komputeren végzett elemzésekről. Többek között ezekből kiderült, hogy míg Amerikában az észlelések 18.8%-a szerdán történt, addig vasárnap csak 9.8%; továbbá, hogy a népsűrűség és az UFO észlelések száma egyenesen arányosak, valamint, hogy az észleléseket jelentők körében több a gimnáziumot, vagy felsőoktatást végzettek aránya. Salisbury 1975: 507.

45 <http://www.nuforc.org/>

46 <http://www.mufon.com/live-ufo-map.html>; <http://www.ufodb.com/>

Negyedik típusú találkozás: emberrablások, illetve olyan hallucinogén, vagy transz állapotok, amelyekben az egyének realitás és időérzéke megváltozik a földönkívüliekkel való találkozás következtében (Valleé 1998: 359-375).

Ötödik típusú találkozás: kommunikáció az idegenekkel (Haines 1999).

Hatodik típusú találkozás: bármilyen, halálos kimenetelű találkozás.

Hetedik típusú találkozás: közös utód, ember-idegen hibrid teremtése, szexuális úton vagy mesterséges, tudományos módszerek által.⁴⁷

Érdemes megemlíteni, hogy Hynektől függetlenül, a nemzetközi ufológia trendjeit sok tekintetben megelőzve készítette el tipologizációját Beck Mihály. Mivel az előbbi rendszerben hatodik és hetedik típusú találkozásnak nevezett kapcsolatformák az 1970-es évek közepén, Beck könyvének születésekor még nem voltak elterjedtek, így azok természetesen kimaradtak osztályozásából, ám a közvetlen UFO-élmények mellett rendszerébe úttörő módon már bevonta a paleoasztronautikát, és a paranormális képességek létezését is (Beck 1978: 97-98). Azaz Beck már nem csak élménytörténeteket, hanem mellettük mítoszokat is megkülönböztetett.

Ismeretlen eredetű repülő objektumokkal való kapcsolat lehetséges típusai Beck alapján:

1. Idegen élőlények megfigyelése anélkül, hogy kapcsolat jött volna létre a földönkívüli idegen és a megfigyelő között
2. Kapcsolat létesítése a földönkívüli lényekkel
3. Korábbi rejtélyes események, jelenségek repülő csészealjakkal való kapcsolatba hozatala. Az események remitologizálása. (Pl. Tunguz meteor, fatimai jelenés)
4. Paleoasztronautika: földönkívüli lények beavatkozása a földi kultúra kialakulásába, fejlődésébe
5. Földönkívüliektől rendkívüli, telepatikus képességek szerzése. (pl. Uri Geller)

Jól láthatóan Beck rendszerében csupán az első kettő és az utolsó kategória foglalkozik a tulajdonképpeni találkozásokkal, (ennek következtében ezek meglehetősen elnagyolt elemzést tennének csupán lehetővé), míg a harmadik és negyedik már az UFO-narratíva új változatait foglalja magában.

3.2.2. Mitológiai elemzés

A narratív korpusz alapvetően leíró jellegű értelmezése teremti meg a mitológiai elemzés lehetőségét. Itt már nem a találkozások vagy az UFO-észlelések állnak a központban, hanem az ezek körül, és az ezekből kinövő ok- és eredetmagyarázó történetek. Az ilyen UFO-mítoszok megmagyarázhatják a földönkívüli

⁴⁷ <https://mandyf.wordpress.com/2012/02/14/the-seven-classes-of-extraterrestrial-close-encounters/>

civilizációk földi jelenlétének okait; bemutathatják közben magát a földönkívüli civilizációt, annak fejlettségét, ám reprodukcióra képtelenségét és ezáltal veszélyeztetett voltát; szólhatnak arról, hogy a földönkívüliek mely korábbi történelmi korszakokban avatkoztak be a földi civilizáció menetébe; hordozhatnak apokaliptikus, a Föld pusztulását előre jelző üzenetet; de felvillanhatnak összeesküvés-elméleteket is, amelyek különböző földi hatalmaknak a földönkívüliekkel folytatott titkos kapcsolatait ismertetik.

Folklorisztikai szempontból három fő irányból közelíthetünk hozzájuk. Egyrészt, kereshetjük a) a hagyományos folklórral való hasonlóságokat, esetleges kapcsolatokat. Másrészt, b) feltárhatjuk a szövegkorpusznak, a találkozás-élményeknek a legfőbb elemeit. Harmadrészt, c) elemezhetjük az ilyen földönkívüli-mítoszokból felépülő különböző elméleteket, így az „ősűrhajós”, vagy paleosztronautikai elméletet, az apokaliptikus elméleteket, vagy a földönkívüli mitológia összeesküvés-elméleteit.

A folklorisztika kutatói az 1970-es évektől kezdtek el foglalkozni az UFO-történetekkel. Ehhez kellett egyrészt az is, hogy bekövetkezzen az a paradigmatis, felfogásbeli fordulat, amely elsősorban Alan Dundesnek, a „mi a nép, mi a népi tudás?” kérdést feszegető 1965-ös *The Study of Folklore* kötetéhez köthető.⁴⁸ Dundes, és az őt követő folkloristák figyelme hangsúlyosan a kortárs populáris kultúra jelenségei – ebbe már elszórtan beleértve a földönkívüli találkozásokról szóló narratívumokat is – felé összpontosult. A témát elemző folkloristák eleinte alapvetően annak a kérdésnek szentelték figyelmüket, hogy milyen párhuzamok, esetleges kapcsolatok állíthatók fel a népi kultúrában hagyományosan elterjed hiedelmek és az UFO-hiedelmek között. Ennek kapcsán felmerült a kérdés, hogy mennyiben gyökértelen az UFO-mitológia, mennyiben a legújabb kor szüleménye és mennyiben találhatók meg előzményei a korábbi évszázadokban. Az UFO-hívó, önjelölt kutatók, akikről a későbbiekben még szólok, dömping-szerűen mutatták ki az ókori vallási szövegekben – pl. a Ríg-Védában, Bibliában –, középkori ábrázolásokon, vagy a maja kultúrában megtalálható, véleményük szerint földönkívüli létformákra utaló elemeket. Ez természetesen nem a 20. századi alternatív kutatók találmánya, hiszen a mítoszokban az ókortól kezdve vannak utalások az égben vagy a világmindenségben lejátszódó eseményekre, és ahogy Voigt Vilmos hangsúlyozta, „az égbe (vagy legalább a Holdra) irányuló utazások témája az ókortól foglalkoztatta a fantasztikus irodalom alkotásait” (Voigt 1994b: 183). Kétségtelenül ezen kutatók személyéhez kötődik viszont az ilyen mítoszok újraértelmezése, remitológizációja.

Az elbeszéléseket kutató folkloristák közül többen is tisztázták, hogy az UFO-narratívumokban megjelenő elemek nagy hasonlóságot mutatnak tradicionális folklór formákkal. Voigt általánosságban az eksztázis-irodalommal, boszorkánymondákkal, kísértettörténetekkel való kapcsolatot hangsúlyozta (Voigt

⁴⁸ Ebben Dundes minden olyan, legalább két főből álló emberi közösséget 'folk'-nak határoz meg, amelyek legalább egy közös tényezőn alapulnak. „The term 'folk' can refer to any group of people whatsoever who share at least one common factor. It does not matter what linking factor is – it could be a common occupation, language or religion – but what is important is that a group formed for whatever reason will have some traditions which it calls its own.” Dundes 1965: 2.

1994a: 42). Hasonlóképp, Pócs Éva hiedelemszöveg-gyűjteménye is modernizált démonhitként említi az UFO-hiedelmeket (Pócs 2012: 71), amik leginkább a lidérc-észlelésekkel, elsősorban az éjszakai égen szálló, tűz-, illetve fényjelenségként észlelt démonnal párhuzamosan, azokhoz hasonló kontextusban jelennek meg.⁴⁹ Mindemellett az elrablásokban feltűnő, az űrhajóra szállított emberekkel kísérleti célból szexuális kontaktust létesített ufonauták alakja rokonítható a lidérc azon formájával is, amely az ellenkező nemű alvó személy fölött vagy alatt jelent meg szexuális közösülés céljából (succubus vagy incubus démon) (Pócs 2012: 216). A földi életmód fenntarthatatlanságáról, a globális környezeti katasztrófa bekövetkeztére sok beszámoló szerint figyelmeztető ufonauták a Stith Thompson motívum-indexében „Mennyei Üzenethozónak” nevezett karakterrel (F403.2.0) rokoníthatók, amely a folklórban hagyományosan angyal, tündér, Japánban a Tennin alakjában jelenik meg. Gordon Creighton a földönkívüli lényeket a dzsinnekhez, az angyalok és emberek közötti hiedelem-lényekhez hasonlította (Creighton 1983: 2–5), Carl Gustav Jung pedig technológiai angyalokként értelmezte őket (Jung 1959: 16). Aimé Michel francia UFO-kutató pedig az antik görög démonokhoz hasonlította a földönkívüli lényekről szóló mítoszokat (Michel 1973: 6–9). A görögök, a későbbi keresztény mítoszoktól eltérően, még hittek abban, hogy léteztek jó démonok (*eudaimons*), és ártó démonok (*cacodaemons*). A kora keresztények a jó démonokat az angyalokkal helyettesítették be, és a démon kifejezést pedig kizárólag a rossz démonokra kezdték használni. Christopher Partridge, a kortárs vallási jelenségek – köztük az UFO-vallások – egyik legelismertebb kutatója hangsúlyozza, hogy a teozófiai gyökerekkel rendelkező UFO-vallások elsősorban nem a teozófiából és a keleti vallási tradíciókból merítenek, hanem a keresztény démonológia szimbolikája fedezhető fel bennük (Partridge 2004).

Az UFO-hiedelmek kialakulása – Diane Purkiss szerint – természetesnek, az emberi természet sajátosságából adóknak tekinthető, amely irtózik attól, hogy ismeretlen területeket hagyjon a térképén. Ahol már nincsenek emberi települések, ott véget érnek a térképek és a képzelet tölti meg emberfeletti lényekkel az erdőket, barlangokat. Ez az igény hozta létre annak idején a science-fiction műfaját is – jegyzi meg Voigt a műfaj előzményei után kutatva. A sci-fi kutatók többsége szerint Verne fantasztikus regényeinél is egyértelmű, hogy „a Föld térképén egyre fogyó fehér foltok következményeként a kalandos, fantasztikus útleírás cselekményének helyszínét a levegőben, a föld alatt, majd a tenger mélyén és az űrben találta meg” (Voigt 1991: 696). Mostanra – írja Purkiss – a Föld valamennyi részét feltérképeztük, megismertük, így ismeretlen, feltáratlan foltok már csak a csillagok közt maradtak. Véleménye szerint, őseinkéhez hasonlóan a kortárs kultúra sem tesz mást, mint megtölti az ismeretlen területeket különleges képességű lényekkel. A földönkívüliek tehát nem mások – mondja – mint a mi kultúránk tündérszerű lényei (Purkiss 2000: 3).

Persze, ezen a ponton szükséges kiemelni, hogy egy-egy formai hasonlóságnak – pl. különleges képességekkel bíró lények, az emberek elrablása – a megéléte, még nem feltétlenül jelent szerves kapcsolatot az egymástól időben távol álló

49 A lidércről lásd Pócs 2012: 216–217, a tüzeslidércről 218–219.

mítoszok között. Egymástól függetlenül kitermelhették azokat hasonló, a mítosz-képződést elősegítő tényezők, így megmagyarázhatatlan okok, feloldatlan ellentmondások, titkos mozzanatok.⁵⁰ Voigt is hangsúlyozta az UFO-irodalom kapcsán, hogy „aligha meglepő, hogy válságövezetekben és -korszakokban fellendül az effajta műfajok népszerűsége” (Voigt 1994a: 42). Az UFO-beszámolók lehetnek olyan modern mítoszok is tehát, amelyek számos tekintetben rokonok a korábbi mítoszokkal, ám nem azoknak a legújabb korokban feléledő revivaljai. Ennek a rokonságnak több lehetséges oka létezhet: olvasmányélmények, hallomás, archetipikus pszichés reakció, de akár az UFO-beszámolók valóságos volta is.

3.2.2.1. Elragadtatás és elrablás élmények

Egy speciális és újabban viszonylag jól kutatott irányzat az úgynevezett elragadtatás vagy elrablás narratívumok elemzése. Ezek George Adamski már említett könyvével (1953) váltak egy csapásra ismert történetszállá. Az őt követő hasonló jellegű leírások ezután több párhuzamot mutattak Adamski történeteivel, és általában a következő elemekre építettek:

1. a találkozásban részt vevők mindig egyedül kerültek kapcsolatba a földönkívüliekkel,
2. ezekről kézzel fogható bizonyítékokkal nem rendelkeztek és szakemberek ezirányú vizsgálatát sem engedélyezték,
3. a humanoid kinézetű földönkívüliekkel rendszerint telepátikus úton kommunikáltak, nehézségek nélkül,
4. a földönkívüliek spirituálisan és technikailag is mérhetetlenül fejlettebbek voltak nálunk,
5. habár felhívták figyelmüket az emberiség által követett út veszélyeire, a földi civilizáció menetébe nem avatkoznak be.

Bullard 270 publikált beszámolón végzett elemzése szerint az ilyen elragadtatás vagy elrablás történetek tipikusan nyolc, egymástól megkülönböztethető epizódból állnak (Bullard 1987). Ezek 1) az elrablás, 2) a fizikai és mentális vizsgálat, 3) tanácskozás, 4) utazás az űrhajóval, 5) más világban/bolygón tett utazás, 6) a teofánia, 7) visszatérés a normál életbe, és 8) az utóhatások (fizikaiak, mentálisak, vagy paranormális képességek nyerése). Mindezek azonban csak ritkán találhatók meg egyszerre. A beszámolók alapján Bullard továbbá hangsúlyozta, hogy azok szereplői alapvetően nem rendelkeznek hős karakter-jegyekkel, nem hasonlíthatók a mítoszok prófétai tulajdonságokkal rendelkező szereplőihöz, és nem tanúsítottak korábban semmiféle különleges bölcsességet vagy tulajdonságot, hanem sokkal inkább a saját sorsukat irányítani képtelen, esendő, áldozattá váló antihősöknek tűnnek (Bullard 1989: 148).

⁵⁰ Ezekről lásd Kapitány-Kapitány 2015: 42-43.

David M. Jacobs, a Temple University történésze *Secret life* könyvében (1992) több mint hatvan, UFO-elragadtatásról beszámoló személy, háromezernél több élményét rögzítette négy év során. A narratívumok struktúráját elemezve többek között arra a következtetésre jutott, hogy azok között megkülönböztethetünk „elsődleges tapasztalásokat”, amelyek fizikai vizsgálatokról, megfigyelésről, urológiai és nőgyógyászati beavatkozásokról számoltak be; „másodlagos tapasztalásokról”, amelyek gépi vizsgálatokról, vizuális felvételek készítéséről, gyermekekkel való találkozásról szóltak; és „egyéb tapasztalásokat”, ide sorolva többféle fizikális, mentális és szexuális jellegű élményt. Jacobs szerint az elragadtatás élmények középpontjában alapvetően valamiféle reprodukciós kísérlet vagy tapasztalat áll, beleértve a földönkívüli-ember megtermékenyítést, az ilyen jellegű terhességet, vagy a hibrid csecsemők születését (Jacobs 1992: 10-11).

3.2.2.2. Ős-űrhajósok és a paleoasztronautikai elmélet

Az UFO-mitológia egyik legfontosabb jellemzője a tematikus változatosság és a mítosz tartalmának igazolási kényszere mellett a nagyfokú mitikus nyitottság. Ennek lényege, hogy az új mítoszok nem eltörölni szándékoznak a régi mítoszokat, hanem azokat „megmagyarázni”, remitológizálni kívánják, amin keresztül beépítik őket saját értelmezési keretükbe. A paleoasztronautika például nem azt állítja, hogy az antikvitás – elsősorban az egyiptomi kultúra, az Ószövetség vagy az indiai, maja mítoszok – alapvetően mesék és kitaláltak lennének, hanem kiragadja belőlük azokat az elemeket, amelyeket önmaga igazának bizonyítására fel tud használni, majd új értelmet adva nekik, a földönkívüli mitológiai történelmi emlékeiként helyezi őket előtérbe.

Habár az emberi kultúra kialakulását a földönkívüli civilizációkhoz kötő paleoasztronautika kezdetét általában Erich von Däniken személyéhez szokták kötni, az elmélet már több mint egy évtizeddel előtte megjelent, sőt, ha Howard Phillips Lovecraft (1890-1937) novelláira, közülük a talán leghíresebbre, *A Cthulhu hívása* című 1928-ban született sci-fi horrorra gondolunk, akkor még messzebbre vezethetjük vissza. Lovecraft azóta kultikussá vált írásában már megjelent a paleoasztronautikai elméletekben később feltűnő történetszál. „Voltak korok, amikor más fajok uralták a földet roppant városaiból, melyeknek a maradványai a halhatatlan kínai szerint még mindig megtalálhatók a csendes-óceáni irdatlan monolitok képeiben. Ezek a lények valamennyien kihaltak, földtörténeti korokkal az ember születése előtt; vannak azonban bizonyos eljárások, amelyek segítségével, ha a csillagok állása ismét kedvezővé válik az Örökkévaló Ciklus során, új életre lehet kelteni Őket. Mert Ők is a csillagokból jöttek, és magukkal hozták a képmásaikat” (Lovecraft 2013: 16).⁵¹ Persze, azt is érdemes számításba venni, hogy Lovecraft sem a semmiből találta ki történeteit, hanem erőteljesen

51 Érdemes megemlíteni, hogy a Lovecraft teremtette mitológiájában a „Nagy Öregekként” megnevezett ősi idegen lények története többször is önellentmondásokba ütközik. Az *őrület hegyeiben* (1936) például ők teremtették meg az élet csiráit a Földön, azért, hogy később saját táplálékukká váljon.

épített olvasmányélményeire, elsősorban H. G. Wells *Világok harcára* (1897), valamint Edgar Allan Poe 19. századi horror-klasszikusaira. Emellett egyértelműen hatottak rá Madame Helena Blavatsky (1831-1894) művei a spiritizmus és teozófia alapjairól. Blavatsky a *Titkos tanítás* (1888) című művében⁵² már korábbi antik filozófusokhoz hasonlóan⁵³ úgy vélte, hogy az élet megszámlálhatatlan mennyiségű más világban is kialakulhatott, amelyeknek lakói befolyást, vagy akár ellenőrzést is gyakorolhattak a Föld felett. Sőt, állította, hogy a Holdról származó spirituális lények hozzájárultak a földi élet metafizikai fejlődéséhez.⁵⁴ Blavatsky tanítványa, William Scott-Elliott tovább menve már arról beszélt, hogy a Vénuszon kialakult, a fejlődés spirituális, „isteni” szintjére eljutó lények jöttek el a Földre és tanították meg az ősi Lemuria lakóit a civilizáció alapjaira.⁵⁵ Charles Fort *The Book of Damned* könyve (1919) pedig feltételezte, hogy a démonokról szóló régi mítoszok másik világokból érkező, nem várt látogatókról szólnak valójában (Fort 1919: 66), továbbá elképzelhetőnek tartotta, hogy más világok lakói a távoli múltban kapcsolatba léphettek a mi civilizációnkkal, fejlett technikát hátrahagyva (Fort 1919: 118-124), de akár a Föld gyarmatosítására is törhettek (Fort 1919: 164). Lovecraft, Blavatsky mellett nem melleleg Scott-Elliott és Fort írásait is bizonyíthatóan ismerte, amivel a paleoasztronautika alapgondolatát még régebbre tudjuk visszavezetni (Colavito 2011: 10).

A paleoasztronautika közvetlen, nem irodalmi előzményének Daniel Fry története számít. Fry az 1950-es években híressé váló UFO-kontaktok egyike volt, aki *The White Sands Incident* (1954) könyve szerint egy távirányítású repülő csészéaljon tett körutazást White Sands (Új Mexikó) és New York között 1950 július 4-én. Ennek során kapcsolatot létesített vele egy A-Lan nevű űrhajós, aki elmagyarázta neki, hogy a földönkívüli látogatók valójában nagyon is földiek, mivel egy olyan ősi, földi civilizáció leszármazottairól van szó, amit régen egy háború semmisített meg. Frynál tűnt fel újra a teozófusok műveire építve Atlantisz mítosza is, azt állítva, hogy az ősi időkben Mu, vagy Lemuria és Atlantisz birodalma ugyanúgy konfliktusban álltak egymással, mint a hidegháború két szuperhatalma. Akkori fejlettségük már meghaladta a miénk, ismerték az atomfegyver titkát és ezekkel törölték el egymást a Föld színéről. A túlélők elmenekültek a Földről és ők térnek most vissza repülő csészéaljakon, hogy figyelmeztessék a mai embereket, hogy kultúránk ugyanúgy a nukleáris katasztrófa felé halad, mint korábban az övék.⁵⁶

52 Blavatsky 1888 – magyarul az első kötet 1928-ban jelent meg.

53 Többek között Klezomenai Anaxagorasz (Kre. kb. 500/497-428/427), Anakszakhosz (Kre. IV. század) és Epikurosz (Kre. 341-270) említhető.

54 „A Monádok Seregét nagyjában három osztályra oszthatjuk: 1. A legfejlettebb Monádoknak (a Hold-Isteneknek vagy 'Szellemeknek', ezeket Indiában Pitri-nek nevezik) feladata, hogy átmenjenek az első Körben az ásvány-, növény- és állatország egész hármasságán [...] Ezek érik el legelőbb az emberi formát [...]” Blavatsky 1928: 223.

55 Scott-Elliott 1904: 34-44. Scott-Elliott korábban már Atlantisz történetét is megírta: Scott-Elliott 1896.

56 „Alan said. »There is so much to tell and so little time. Our ancestors came originally from this earth. They had built a great empire and a mighty science upon the Continent which your legends call 'Mu' or 'Lemuria.' At the same time, there was also a great empire upon the Continent of Atlantis. [...] There was rivalry in science. Friendly at first, but becoming bitter with the years, as each nation flaunted its achievements in the face of the other. In a few centuries their science had passed the point of development which exists here now. Not content with releasing a few crumbs

Mérföldkőnek tekinthető Pauwels és Bergier 1960-ban született átfogó, *Le matin des magiciens*⁵⁷ című kötete, amiben feltették a kérdést, hogy az emberiség 75 000 éves történelme során ismert-e a miénken kívül más műszaki civilizációt? Sőt, tovább menve, Fry említett tapasztalásához hasonlóan, a szerzők feltételezték, hogy a Föld 4500 millió éves történelme alatt az emberiség előtt is kialakulhatott fejlett civilizáció, amelynek emléke a legendákban továbbra is megtalálható. Gyakorlatilag ezzel a feltevésükkel ők voltak azok, akik megkezdték a történelmi mítoszok paleoasztronautikai remitológizációját a nyugati világban. Az eszkimó folklór alapján például feltételezték, hogy „tízezer évvel ezelőtt valamilyen felsőbb civilizáció tartotta hatalmában a Földet. A sarkvidéken deportációs területet jelölt ki” (Pauwels – Bergier 1989: 161-162), ahová „óriási acélmadarak” szállították az eszkimókat korábbi életterükről. Ők voltak azok is, akik az UFO-kutatók között azóta legendássá, megingathatatlan bizonyítékká váló bohustani barlangrajzokból feltételezték, hogy azok a Vénusz és a Föld közötti összeköttetést jelentették meg. Állították továbbá, hogy az „amerikai indiánok szent könyve, a Popol Vuh egy olyan réges-régi civilizációról beszél, amelyben ismerték a csillagködöket és az egész Naprendszert” (Pauwels – Bergier 1989: 164). A Rámájában és a Mahábharatában előforduló léghajókban pedig éteri erővel hajtott, többféle fémből készült repülőgépeket fedeztek fel, sőt a Mausola Purvában egy ősi atomtámadás jeleit vélték megtalálni (Pauwels – Bergier 1989: 165-166). Az 1960-as évektől fellendülő paleoasztronautikai remitológizálók tevékenységének ideológiai alapját is Pauwels és Bergier azon – egyébként már majd száz évvel korábban Blavatskynál is megjelent⁵⁸ – elképzelése adta, ami szerint a különböző vallási tradíciók szent könyvei valójában nem a mi civilizációnkhoz kötődnek, hanem egy ősi, eltűnt magas-kultúra emlékei, amelyek az évezredek során törént hagyományozódás során – folklorisztikai terminussal élve – „leromlottak”, és jelentésük elhomályosodott, azaz mitizálódtak, mítosszá váltak (Pauwels – Bergier 1989: 169-170).

Valószínűsíthető, hogy a paleoasztronautika hirtelen kivirágzását Giuseppe Cocconi és Philip Morrison 1959-ben, a *Nature* folyóiratban megjelent, azóta klaszszikussá vált írása is ösztönözhetette, amiben a két asztrofizikus amellet érvelt, hogy a földönkívüli civilizációkkal a kapcsolatot rádiójeleken keresztül érdemes keresni (Cocconi – Morrison 1959). Jelentős inspirációt eredményezett továbbá az asztrofizikus Joszif Szamuilovics Sklovszkij és Carl Sagan 1966-ban közösen írott,

---

of the binding energy of the atom, as your physicists are doing now, they had learned to rotate entire masses upon the energy axis. Under the circumstances, it was inevitable that the two nations should eventually destroy each other, just as the two major nations of the earth of today are preparing to do.” Fry 1954: 63.

57 Magyarul Pauwels–Bergier 1989.

58 Blavatsky a Titkos tanítás előszavában már a következőket írta az ősi szövegek rejtett, okkult jelentése kapcsán: „...ha megfontoljuk a következő tényeket: azt a hagyományt, hogy az ősrégi pergamentek ezreit megmentették, mikor az alexandriai könyvtár elpusztult [...] Indiának azt a hagyományát, hogy az igazi, titkos magyarázatok, melyek egyedül teszik elérhetővé a Vedákat, titkos sirboltokban és barlangokban megvannak a beavatott számára, noha az avatatlanok számára láthatatlanok; továbbá azt, hogy a buddhisták is ugyanazt hiszik saját tikos könyveikről” Blavatsky 1928: 23.

Intelligent Life in the Universe című könyve (Sagan - Shklovskij 1966), amelyben a két elismert tudós a földönkívüliek látogatásának elméletével is foglalkozott. Számos kultúra tárgyi emlékeit és legendáit elemezve arra a megállapításra jutottak, hogy azok egyike sem jelent bizonyítékot egy feltételezett Földön kívüli kapcsolatra. Ennek ellenére a két asztrofizikus írását a paleoasztronautika hívei azóta is a könyvben tett megállapításokkal épp ellentétes mítoszok igazolásaként értelmezik, és félreértelmezik.⁵⁹ Minderre Sagan is kitért későbbi munkáiban, ám ezt az írását a paleoasztronautika hívei már gyakorlatilag ignorálták.⁶⁰

Ilyen előzmények után, mindezeket az elméleteket ismerve és ötvözve jelent meg Erich von Däniken, akivel a paleoasztronautika világszerte ismertté vált. Däniken írásai (1968, 1970) Pauwels és Bergier munkásságához képest érdemi újdonságot nem hoztak, ám a két mű megjelenése közt eltelt közel egy évtized politikai történései (pl. a hidegháború csúcspontjának számító kubai rakéta-válság), az űrkutatás forradalmi eredményei (űrrepülés, Holdra-szállás), valamint a kulturális átalakulás (többek között a rock and roll, hippy-korszak, a New-Age spiritualizmusának, ezotériájának a megjelenése, vagy a posztmodernizmus) olyan miliőt eredményeztek, amelyben Däniken írása már kedvező fogadtatásra talált a tömegek irányából. A paleoasztronautika későbbi ideológusai – Dänikenhez hasonlóan – új irányt már nem voltak képesek adni az elméletnek, viszont újabb és újabb történelmi jelenség mögött vélték felfedezni az idegen civilizációk tevékenységét. Zecharia Sitchin például a sumer civilizáció keletkezését az Anunnaki⁶¹ nevű földönkívüli fajjal hozta összefüggésbe, akik egy elnyújtott pályán keringő, a Neptunuszon túlról több ezer évenként a Napot – és a Földet – megközelítő titokzatos Nibiru bolygóról származnak (Sitchin 1976). Robert Temple ezzel szemben a *The Sirius Mystery* (1976) könyvében az első magas-kultúra kialakulását szíriuszi lények Földre érkezéséhez kötötte. David Icke pedig a paleoasztronautikát antiszemita jellegű konspirációs teóriával ötvözte könyveiben,⁶² amelyek már a Sárkány-csillagképből érkező humanoid-reptiliának földi jelenlétéről szólnak. Icke szerint ők hozták létre a Szaturnusz gyűrűi mellett a Holdat is, amik valójában csak holografikus kivetítések (Icke 2010), titokban közéjük, az Annunaki-nak nevezett reptilián fajhoz tartozik több neves közéleti személyiség is (például az USA elnökei, a brit királyi dinasztia tagjai), akik a Babilóniai Testvériség (Babylonian Brotherhood) tagjaiként egy új világrendet szeretnének megvalósítani. Elmélete szerint az első reptilián-humanoid kísérletek 200 000 - 300 000 évvel ezelőtt kezdődtek, aminek eredménye lehetett Ádám és Éva, majd körülbelül 7000 évvel ezelőtt zárultak (Icke 1999: 40). Ennek a harmadik programnak az eredménye egy olyan, már inkább Annunaki mint emberi

59 Ezzel a – forrásokat önkényesen, akár eredeti jelentésükkel ellentétesen – értelmező érvelési rendszerrel bővebben az összeesküvés-elméleteknél, illetve az alternatív tudományoknál találkozhatunk. Ilyenre szolgált korai példát többek között: Szováti 1967.

60 „A megvizsgált esetek között sok olyan is akadt, amelyeket később Erich von Däniken és néhány más, kritikátlan szerző a Földön kívüli kapcsolat bizonyítékaként fogadott el.” Carl Sagan: *Broca agya*. <http://konyv.uw.hu/fehertorpe.htm>

61 Az Anunnaki (vagy Anunaki, Anunna, Ananaki stb.) az istenek egy csoportja, akik az ősi sumer, akkád, asszír és babiloni tradíciókban tűntek fel. Bővebben lásd: Black – Green 1992: 34.

62 Elsősorban a *The Robots' Rebellion* (1994) kapcsán kapott bírálatot antiszemitizmusára vonatkozólag.

faj, amely a Babilóniai Testvériség tagjaként a világot ma is irányítja (Icke 1999: 52). Icke, a babilóniai mítoszok (Annunaki) mellett merített a Bibliából és hozzá kötődő apokrifekből, de a paleoasztronautika korábbi képviselőitől (főleg Sitchin) is. Sikerét nem kis részben annak is köszönheti, hogy írása igazodik az 1990-es évektől virágkorát élő összeesküvés-elméletekhez (Barkun 2003), és a földönkívüli rejtélyhez egy újabb háttérhatalmat társított.

Már a paleoasztronautika új, vallási dimenzióba kerülését mutatják az olyan intézményesült vallási szerveződések, amelyek tanai alapvetően a földönkívüli idegenek kultuszára, szakralizálására, esetenként „istenítésére” épülnek. A Raeliánusok vagy a szcientológia tanainak és az ehhez kötődő szimbolikus, rituális antropológiai síknak az elemzése viszont már túlmutat a pusztán narratív alapú megközelítésünkön.⁶³

3.2.2.3. Apokaliptika

Az apokaliptika megjelenését az UFO-kultúrában két síkon fedezhetjük fel. Egyrészt megjelenik az UFO-hívők és UFO-vallások tanai között, amikor a földönkívüliek megjelenését valamiféle korszakváltás vagy a végidők jeleként értelmezik. Másrészt, ez az apokaliptikus szemlélet érkezik egyéb vallások irányából, amelyek hívei – elfogadva a földönkívüli űrhajókról szóló híreket – a bibliai Jelenések könyvében említett sátáni, vagy angyali lényekként fogják fel őket. Bármelyiket elemezzük is, egyértelműen felfedezhetők bibliai elemek a tanok mögött (pl. a 144 000 kiválasztott, Jahve, Jézus vagy a természetfeletti – esetünkben földönkívüli – lények megjelenéséhez kötődő korszakhatár).

Az apokaliptika az UFO-vallások között elsőként az Ashtar Command mozgalomnál jelent meg, amely szerint a Földön 144 000, különféle földönkívüli civilizációból származó „fénymunkás” él Ashtar parancsnok és a spirituális vezető Lord Sananda (földi inkarnációja Jézus Krisztus) alatt. Céljuk, hogy a földi, együgyű életet élő emberiség mennybe menetelét, fizikai-éteri fénylényként való újjászületését előkészítsék és levezényeljék.⁶⁴ Az Ashtar Command mozgalmat az ufológia egyik alapítójának számító George Van Tassel hozta létre, aki már az 1940-es évek végén híressé vált UFO-jelenségeket kutató szervezeteiről. 1952-től kapott – állítása szerint – telepatikus üzeneteket a földönkívüli, interdimenzionális Ashtar parancsnoktól, majd a következő évben létrehozta a „Ministry of Universal Wisdom” szervezetet. Van Tassel a földönkívüliektől azt is megtudta, hogyan kell fiatalító készüléket és időgépet építeni. 1953-tól 1977-ig Van Tassel rendezte a gyakran tízezres látogatottsággal bíró *Giant Rock Spacecraft Convention* fesztivált, ami az UFO-hívők számára ezekben az években a legjelentősebb találkozási alkalomnak számított. Mozgalma hamarosan kettészakadt, és a Robert Short vezette irányzat felvette az Ashtar Command nevet. Mivel egységes teológiájuk nem

⁶³ A paleoasztronautika kibontakozásáról az egykori vasüggöny mögött lásd Povedák 2018.

⁶⁴ <http://ashtar.galactic.to/>

létezett, és több tag is gyakran egymásnak ellentmondó, telepatikus „channeling” üzeneteket kapott,⁶⁵ az Ashtar Command sokkal inkább mozgalomként létezett ezután, és „hitelessége” is jelentősen csökkent (Denzler 2001: 41-44). Mitológiai szempontból Van Tassel nézeteinek fontosságát többek között az adja, hogy nála jelent meg először Jézus és a Biblia földönkívüli eredetének tana.

A földönkívüliek megnyilatkozása és ezzel az emberiség új korszakba lépése több UFO-vallás sajátosságává vált ezek után. Az 1954-ben alapított Unarius Academy of Science⁶⁶ – amely, mint nevéből is látszik, önmagát nem egyházként, hanem tudományos társaságként határozza meg – 2001-re tette az érkezést, amit a szeptember 11-i merényletek miatt szerintük elhalasztottak a földönkívüliek. Az 1967-ben létrejött, Yahweh-ban, az emberiség teremtményében és az angyalokban is hívő Outer Dimensional Forces (ODF)⁶⁷ tagjai UFO leszálló bázist létesítettek területükön, ahonnan hitük szerint, az armageddon eljövetelekor a földönkívüliek majd elmenekítik őket.

Európában 1980-ban alakult meg a svájci Ordo Fiat Lux apokaliptikus, szinkretikus UFO vallás (Grünschloß 2003: 185-186). Alapítója a korábban több spiritiszta csoportban is résztvevő Erika Bertschinger titkárnő, aki egy lovasbalesete után magát Szűz Máriának gondolta, és állítása szerint Jézustól kapott üzeneteket. Nevét Uriellára változtatta, és aszketikus életmódot folytató csoportjával a németországi Fekete-erdőbe helyezték át központjukat 1980-ban. Eredeti, apokaliptikus tanai szerint a világot 1998-ban természeti katasztrófák és az Antarktiszról érkező naci repülő csészealjak semmisítették volna meg. Uriella szerint Isten ezt a tagok szorgalmas imádkozása miatt későbbi időpontra halasztotta, ám továbbra is állította, hogy Isten csészealjakon fogja az arra érdemes embereket megmenteni a végétélekor.

Jól látható, hogy az apokaliptika megjelenése az UFO-kultúra keretein belül nem pusztán egy narratív, mitológiai elemként történt, hanem már maga után vonja az UFO-vallások meglétét is. Wojcik az apokaliptikus gondolkodás invazív terjedése mögött egyrészt az ilyen jellegű UFO-vallások univerzális rendre, kiszámíthatóságra, a gonosz bukásáról és a jó győzelméről szóló ígéretét tételezi fel, amely mintegy kozmikus tervként tételződik fel (Wojcik 2003: 274), másrészt, az atom-korszak és a hidegháború bekövetkeztét, melyek félelmeire adtak választ a katasztrófa elől az emberiséget megmentő űrlény-kultuszok. Wojcik ennek tudja be azt a változást is, amely az 1930-as évek gonosz, visszataszító külsejű űrlényei és az 50-es évek pozitív humanoidjai között megfigyelhető, illetve, véleménye szerint ezért élnek több ezer évig, vagy reinkarnálódnak és válnak kvázi halhatatlanná az ilyen lények (Wojcik 2003: 276).

65 Yvonne Cole például többféle földönkívüli űrhajó érkezését és a Föld pusztulását hirdette 1994-re.

66 Az Unarius név a „Universal Articulate Interdimensional Understanding of Science” rövidítéséből származik. <http://unarius.org/index.php?page=welcoming-to-unarius>

67 Az ODF önmagát megkülönbözteti a többi UFO-vallástól. Véleményük szerint a többi ilyen mozgalom a hitre, míg ők a tudományra építik elveiket. „The ODF’s actions are based on Knowledge and Perfect Facts, not mere belief. The ODF established The Armageddon Time Ark Base Operation as an End-Time Base for The Command Ark” <http://www.atabase.info/page2/page2.html>

3.3. Vallástudományi értelmezés

Gyakorlatilag a komplex mitológiai értelmezés mellett a vallástudományi szempontú elemzés jelent olyan vizsgálati irányt, amely nem csupán egyes részleteket, hanem szinte az egész UFO-kultúrát képes megragadni. Ennek során Ninian Smart vallásfenomenológiáját, a vallások hét dimenzióját felvázoló elméletét érdemes alkalmazni. Ehhez természetesen feltételeznünk kell, hogy az UFO-kultúra hit alapú jelenség, ezáltal a hiedelmekhez köthető és vallási formákat is ölt.⁶⁸ Smart rendszere azt állítja, hogy minden vallás hét dimenzióban nyilvánul meg. Ezek (1) a rituális vagy gyakorlati, (2) a filozófiai vagy doktrinális, (3) a narratív vagy mitikus, (4) a tapasztalati vagy emocionális, (5) az etikai vagy jogi, (6) a társadalmi vagy szervezeti, és (7) a materiális vagy művészeti dimenzió (Smart 1996). Elméletét kiegészítve egyesek még feltételezik (8) a szakrális dimenzió szükségességét is (Molloy 2005: 7). Azt megállapítani, hogy mi tartható vallásnak, tehát egyszerűen annak vizsgálata, hogy egy jelenségnél ezeket a dimenziókat megtalálhatjuk-e. Számunkra azonban nem az a legfontosabb, hogy eldöntsük, vallás-e az UFO-kultúra, hiszen az eredmény összetett. Nem tekinthetünk ugyanis ebből a szemszögből egységesen 'az' UFO-kultúrára, hanem el kell egymástól különítenünk annak szegmenseit. Magától értetődő, hogy nem tehető egyenlőségjel pl. az intézményesült Raéliánus Mozgalom tagjai, illetve az egyszerű UFO észlelésről beszámoló egyének közé, akik a földönkívüliek irányában egyébként semmiféle spirituális attitűdöt nem mutatnak. Már a jelenség felszínes ismerete után is látható, hogy az UFO-kultúra több rétegű, azaz képes vallásként funkcionálni, zárt szubkultúrát létrehozni, működhet hitként, de megmaradhat csupán az egyének vallási nézeteinek, vernakuláris világképének egy – nem központi – részeként is. Az egyes fázisok között pedig nem találhatunk hirtelen és egyértelmű átmeneteket.

Sőt, ha figyelembe vesszük azt is, hogy maguk az intézményesült UFO-hívő mozgalmak sem egyformán tekintenek magukra, a kép még bonyolultabbá válik. Míg a Raéliánus Mozgalom magát is gyakran Raéliánus vallásként nevezi meg, addig a legnagyobb, UFO-vallásnak minősített szervezetek, mint az 1950-es években alapított Aetherius Society önmagát nemzetközi spirituális mozgalomként határozza meg,⁶⁹ az 1954 óta működő Unarius Academy of Science pedig – ahogy a neve is jelzi – elsősorban oktatási és tudományos társaságként.⁷⁰ Számunkra persze az, hogy ezek magukat miként definiálják, másodlagos, ám egyértelműen jelzi, hogy az UFO-vallások sem egyformák, hanem tanaikon túlmenően számtalan eltérés tapasztalható közöttük. Míg egyesek kifejezett rítusokkal és gazdag

68 Természetesen tudjuk, hogy nem lehetséges az UFO-kultúra teljességét vallásként értelmezni, hiszen annál lényegesen összetettebb, semhogy egységesen kezeljük. Lásd fentebbi!

69 „The Aetherius Society is an international spiritual organization dedicated to spreading, and acting upon, the teachings of advanced extraterrestrial intelligences. In great compassion, these beings recognize the extent of suffering on Earth and have made countless sacrifices in their mission to help us to create a better world.” <https://www.aetherius.org/overview/>

70 „...a nonprofit educational foundation. As a spiritual school the Academy offers a comprehensive curriculum of self-mastery, based on the interdimensional understanding of energy—the joining of science and spirit” <http://unarius.org/>

mitológiával rendelkeznek, másoknál ezek felszínesebbek, vagy egyáltalán nincsenek meg. Egyes csoportok rendszeres dicsőítő alkalmakat rendeznek, mások teljes mértékben az interneten léteznek. Smart elméletének vonzerejét nem is az adja esetünkben, hogy segítségével eldönthetjük, vajon mikortól válik vallássá az UFO-hit, hanem a komplex módszertan, ami a jelenséget több síkon képes megragadni és ami alapján konzekvensen és koherensen elemezhetővé válik az UFO-kultúra hét (vagy a kiegészítéssel nyolc) megnyilvánulási síkja.

3.3.1 Az UFO-kultúra dimenziói

A Smart-féle dimenziók tehát lehetőséget adnak arra, hogy az UFO-kultúrát teljességében holisztikusan, majd minden részletre kitérve elemezzük. Az egyes dimenziók természetesen nem egyforma szereppel rendelkeznek, aminek következtében nem azonos mélységű és terjedelmű következtetések levonására adnak lehetőséget.

A korábban már ismertetett *narratív, mitológiai sík* például az egész UFO-jelenség alapját adja, így az ebből levonható következtetések kifejezetten sokrétűek és gazdagok.⁷¹ Ezzel szemben az *etikai vagy jogi dimenzió* tapasztalatai felszínesebbek, mivel ezek gyakorlatilag csak az intézményesült UFO-vallásoknál fordulhatnak elő, amelyek már bejegyzett szervezetként, saját maguk által felállított etikai elvek alapján működnek.

A *társadalmi/intézményes dimenzió* alapvetően két fő megnyilvánulási formával rendelkezik. Ide sorolhatók egyrészt a korábban már említett UFO-kutató szervezetek (BUFON, MUFORA, CUFOS stb.), amelyek elsősorban a tagok információ-cseréjét, a szakmai együttműködést, kutatást és az ismeretterjesztést hivatottak végezni, gyakran folyóiratokat is kiadnak, ám önmagukban csak érintőlegesen csatlakoznak az UFO-kultúra vallási értelmezéséhez. Másrészt, ide tartoznak az ún. intézményesült UFO-vallások.⁷² Ez alatt összefoglalóan azokat a vallási csoportosulásokat értjük, amelyek a földönkívüli – mint az emberiség sorsát alapvetően befolyásoló – intelligens létformákba vetett hitre épülnek és a velük való kapcsolatfelvételt célozzák meg. Működésük és jellemzőik alapján egyszerre

71 Mivel a tanulmányban a narratív dimenzió elemzése korábban már megtörtént, így ezen a ponton nem térünk ki rá részletesen.

72 A szakirodalomban vita alakult ki a megfelelő terminus kapcsán. Egyesek, pl. Paul Brian Thomas (2010: 61-62) az ETI-religion (Extra Terrestrial Religion = Földönkívüli Vallás) kifejezést tágabbnak és megfelelőbbnek érzik, mint az UFO-religion. Mivel azonban a magyar köznyelvben az UFO-t a repülő csészealj mellett annak utasára, az ufonautára is használják, így jelen tanulmányban magyarul az UFO-vallást használom, annak ellenére, hogy angolul ez valóban pontatlan és leszűkítő. A földönkívüli megjelenés kapcsán viszont épp a magyar nyelv válhat problematikussá, hiszen ez szinte minden mitológiai eredetű, nem földi spirituális lényre vonatkoztatható. Mivel azonban az UFO-jelenség alapvetően hivatalos teológia nélküli, a populáris kultúrában létező ún. grassroots-movement (alulról építkező mozgalom), így a populáris kultúra nyelvezetét használjuk a terminológia alkalmazásakor is. A földönkívüli fogalma itt pedig egyértelműen az idegen bolygóról érkező űrhajósokat jelöli.

hordoznak tudományos, pszeudo-tudományos, science-fiction és a vallási jegyeket (Zeller 2011: 666).

Az első UFO-vallások az 1950-es évektől kezdve jöttek létre, ám előfutárak, az I AM Religious Activity⁷³ (VAGYOK Vallásos Mozgalom) már 1932-ben formálódott az Egyesült Államokban. Habár az I AM alapítója, Guy Ballard (1878-1939), önmagát és mozgalmát kereszténynek tartotta, valójában közelebb állt a teozófiához és brikolázs vallási tanai között a New Age előzményei is megtalálhatók voltak.⁷⁴ Az 1934-ben megjelent *Unveiled Mysteries* című könyvében a reinkarnáció, a Jézustól kapott üzenetek, az amerikai patriotizmus és kiválasztottság tana mellett kapott helyet a Vénuszon élő, rendkívül fejlett technológiával és spiritualitással rendelkező földönkívüli lényekkel folytatott kommunikáció is. Az I AM mindennek ellenére még nem tekinthető UFO-vallásnak, hiszen – ahogy Stupple megfogalmazza – a 12 földönkívüli mesterrel való találkozás csak parciális jelentőséggel bír az amúgy leginkább Blavatsky teozófiájára építő tanok között (Stupple 1984). Sőt, ha jobban megvizsgáljuk, az UFO-kultúra legfontosabb elemei is (a földön kívüli, más világokból érkező, nálunk fejlettebb lények, akikről az arra kiválasztott személyek üzeneteket és tanítást kapnak) közvetlenül a teozófiai mozgalomra vezethetők vissza. Blavatsky maga is meg volt győződve arról, hogy a teozófiai mozgalom valójában két szellemi mestere – akik gyermek-kora óta spirituális módon örködtek felette – a tibeti Morya Mahatma és Koot Hoomi Mahatma vezetésével jött létre (Blavatsky 1928: v-vi.), és a Teozófus Testvériség célja nem más, mint az ilyen spirituális jellegű tanításokat kommunikálni az emberiség felé, ezáltal hozzájárulva fajunk morális és spirituális fejlődéséhez. „Ez a Testvériség elérkezettnek látta az időt, hogy a nyugatnak, a Sötét Korszak (a Kali-Yuga) első ötezer esztendejének végével kiadjon néhány olyan igazságot, amely alkalmas arra, hogy a »materializmus haladását meggátolja és a szellemi öngyilkosságra való hajlamot gyengítse«” (Blavatsky 1928: vi). Az ilyen megvilágosodott mesterek tanításai pedig rendszerint az emberiség bölcsességét, a béke korszakának eljövételét, valamint a káros folyamatok és katasztrófák elkerülését szolgálták (Partridge 2003: 11). Sőt, Blavatsky már vallotta, hogy „mind a Naprendszerünkben, mind azon kívül számtalan más manvantarikus bolygóláncc van, amelyekben értelmes lények élnek” (Blavatsky 2011: 128). Sőt, jobban megvizsgálva, a későbbi összeesküvés-elmélet jellegű teória arról, hogy a Phobos valójában nem is a Mars holdja, már szintén megjelent nála (persze a földönkívüli bázis elmélet még nem): „a Marsnak két holdja van, amelyekhez nincs joga... A Phobos, amit a 'belső' holdnak tartanak, egyáltalán nem hold. Amint ezt Laplace már régen és Faye napjainkban megjegyezték (lásd: Comptes Rendus, XC. köt. 569. o.), a Phobos periódusideje túlságosan rövid. Ezért 'valami hibának kell lenni az elmélet alapgondolatában' – ahogyan Faye helyesen észrevette...” (Blavatsky 2011: 128). A teozófia tanaiból való közvetlen merítést erősíti az a tény is, hogy az

73 A csoport neve Isten Mózesnek tett „Vagyok, aki vagyok” (Exodus 3,14) kinyilatkoztatására utal. Tanaikról, történelmükről bővebben lásd: http://www.meta-religion.com/New_religious_groups/Groups/Esoteric_occult/the_i_am_religious_activity.htm; <https://www.britannica.com/topic/i-AM-movement>

74 Bővebben lásd <http://www.relinfo.ch/ofl/info.html>

1940-50-es évek UFO-lázára reflektáló első vallási jellegű reakciók jelentős része valójában teozófus gyökerekkel rendelkező személyekhez kötődött. Partridge említi meg, hogy Violet Gilbert, aki állítása szerint 1939-óta kapcsolatban állt az „űrbéli testvérekkel” (space brothers), és 1956-ban háromórás kirándulást tett egy űrhajón a Vénuszra, majd a Cosmic Star Temple vezetője is volt egy ideig, maga is korábbi teozófus volt (Partridge 2003: 9). Desmond Leslie és George Adamski kapcsán pedig megemlíti, hogy a *The Flying Saucers Have Landed* című kötetük (1953) nem csupán a legalapvetőbb teozófiai szakirodalmakat adja meg hivatkozásként – pl. Blavatsky, Besant, Leadbeater, Bailey, Dion Fortune, Rudolf Steiner és Paramhansa Yogananda – hanem az általa leírt találkozás-élmény, és a benne szereplő humanoid földönkívüliek is leginkább Blavatskynak Koot Hoomival lezajlott kapcsolatára hasonlítanak (Partridge 2003: 13-16). Partridge összefoglalóan a spirituális mesterek alábbi tulajdonságai miatt gondolja úgy, hogy az ufonauták és a teozófia spirituális lényei között közvetlen kapcsolatok léteznek: a) mindkettő az emberiség jobb sorsáért aggódik, b) felsőbb morális és spirituális vezetőkként működnek, c) értik a kozmosz fizikai természetét, d) felsőbbrendű tudásuk túlnő a tudomány és technika ismeretein (Partridge 2003: 11). Mindezek mellett természetesen különbségek is felfedezhetők, ám, ahogy Partridge kiemelte, „a megdöbentő hasonlóságok mellett az eltérések felszínesek” (Partridge 2003: 12).

Az intézményes dimenzió legnagyobb kutatói érdeklődésre számot tartó aspektusát az intézményesült UFO-vallások jelentik. Ezek száma azonban napjainkban nehezen meghatározható. A J. Gordon Melton szerkesztette *Encyclopedia of American Religions* huszonhárom repülő csészealj csoportosulást nevezett meg (2003), míg James R. Lewis huszonötöt sorolt fel (Lewis 2000). Ezek egy része világszerte elterjedt, és jelentősebb taglétszámmal rendelkezik (a Raëliánusok saját bevallásuk szerint 2013-ban 90 országban, mintegy 90 000 fős tagsággal voltak jelen)⁷⁵, mások csak regionálisan ismertek, ám léteznek köztük csupán online működő mozgalmak is. Egyesek élettartama több évtizedre tehető, míg mások csak szalmalángszerű fellángolások. A hosszabb életű szervezetek esetében is gyakori, hogy a karizmatikus vezető halála után gyorsan veszítenek népszerűségükből és akár jelentéktelenné is válhatnak. A helyzet bonyolultságát fokozza, hogy néhány esetben nem egyértelmű az sem, hogy egy szervezet UFO-vallásnak minősíthető-e. Grünsschloss az 1954-ben alapított Szciantológia alapvető mítosza-inak (többek között az ember halhatatlan spirituális lényként való felfogása, a folyamatos szellemi fejlődés szüksége, valamint L. Ron Hubbard science-fiction írásai) elemzése alapján sorolta az UFO-vallásokhoz (Lewis 2000: 266-268). Megállapítását támasztja alá már a Szciantológia Egyház önmeghatározása is, mely szerint: „Maga a Szciantológia annyit jelent: »a szellem tanulmányozása és kezelése önmagával, univerzumokkal és más életformákkal való viszonyában.«”⁷⁶

75 https://en.wikipedia.org/wiki/Ra%C3%ABlism#/media/File:Ra%C3%ABlian_Membership_Estimates.png

76 <http://www.szciantologia.org.hu/what-is-scientology/scientology-background/first-dianetics-then-scientology.html#slide6>

Mindezek mellett azt is hangsúlyozni kell, hogy az UFO-vallások, valamint az UFO-hit befolyása össztársadalmi méretekben a szervezetek tényleges létszámánál lényegesen nagyobb,⁷⁷ sok esetben magukat a vallásokat és azok teológusait is kihívás elé állítják, és válaszok megfogalmazására készítetik. Az exoteológia, vagy asztroteológia például azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy ha ténylegesen léteznének földönkívüli értelmes létformák, akkor az milyen, a vallásokra is visszaható következményekkel járna. A kereszténység esetében felmerül a kérdés, hogy ezek a lények is eredendően bűnösök és megváltásra szorulnak, vagy Krisztus értük is szenvedett-e? (O'Meara 1999; Haught 2001) Továbbá, vajon lenne-e lehetőség exo-misszióra, azaz megtérítésükre? (Jennings 1978)

A *filozófiai/doktrinális dimenziót* is alapvetően az intézményesült UFO-vallások tanai között lehet felfedezni, amelyeket egytől-egyig felsorolni lehetetlenség lenne. Annak ellenére, hogy magára az UFO-kultúrára, és ezen belül az UFO-vallásokra sem tekinthetünk egységesen, az eltérések mellett mégis felfedezhetünk minden UFO-vallásra jellemző közös vonásokat.⁷⁸ Ezeket John Saliba hat, karakterisztikusan jellemző csoportba sorolta (Saliba 2006: 105), amelyeket kiegészíthetünk további négy, általánosan fellelhető tulajdonsággal. Saliba szerint:

- (1) Minden ilyen vallás természetes módon hisz a földönkívüli intelligens létformák létében, amelyek a Földön rendszeresen látogatást tesznek. Egyesek szerint ezek a lények a Naprendszerünkben állomásoznak.
- (2) Minden UFO vallás hangsúlyozza a földönkívüliekkel folyamatosan fennálló kapcsolatot. Jelentős részük szerint a földönkívüli civilizációk a történelem során többször is beavatkoztak az emberi kultúra fejlődésébe.
- (3) Állítják, hogy a földönkívüliek rendszeresen kapcsolatba lépnek egyénekkel. A kiválasztott személyek különleges képességeket nyernek: próféták, gyógyítók, jövőmondók, közvetítők válnak belőlük. Többen hiszik, hogy a földönkívüli lények emberi alakban már köztünk élnek.
- (4) Habár léteznek olyan vélekedések, melyek démonizálják a földönkívülieket, az UFO vallások szerint a földönkívüliek segítő szándékkal érkeznek a Földre, megelőzni az elkerülhetetlennek tűnő természeti vagy nukleáris katasztrófát.
- (5) Hiszik, hogy a földönkívüliek érkezésének nyilvánosságra hozatalával új korszak köszönt az emberiségre, robbanásszerű technikai és spirituális fejlődéssel. Egyesek a földönkívüliek érkezéséhez apokaliptikus víziókat kötnek.
- (6) Minden ilyen szervezet hangsúlyozza, hogy a földönkívüliekkel való kapcsolatfelvételt az emberiségnek spirituális és mentális úton elő kell készülnie.

77 "[T]ens of millions of adults in the United States believe that some UFOs are manifestations of an un-Earthly intelligence. In other words, that belief is not confined to an aberrant few but, rather, its burgeoning in the last half of the twentieth century is a major cultural event that warrants further studies by social scientists, including those with special interests in religion" Lewis 1998: 355.

78 Jelen tanulmányban nincs terünk arra, hogy a különböző UFO-vallásokat egyenként és részletesen ismertetjük. A korábbi fejezetekben néhányról szoltunk már több-kevesebb részletességgel. Az egyik legjobb összegzés róluk Partridge 2003, valamint Battaglia 2005, és a *Nova Religio* 2006 (10) száma.

Ezekon túl közös jellemzők:

- (7) Az UFO vallásokban Isten vagy nem jelenik meg, vagy szerepe másodlagos, a háttérbe szorul, és kimerül annyiban, hogy mindent ő teremtett és mindent átjár.⁷⁹ Különleges, rítusokban megnyilvánuló tisztelettel irányában azonban nem találkozhatunk.
- (8) Különböző mértékben ugyan, de minden ilyen szervezet épít az intézményesült „történelmi egyházak” tanaira. Ezek közül elsősorban a kereszténység válik meghatározóvá, ami nyilvánvalóan összefüggésben van azzal, hogy az UFO-kultúra a főként a kereszténységen alapuló „nyugati kultúrkörből” nőtt ki. Ez figyelhető meg a paleoasztronautikai mítoszok esetében előforduló remitologizációnál is, ami a sokszor a Biblia egyes részeit értelmezi újra. De felhasználják többek között a hinduizmus, buddhizmus és a kínai filozófiák tanait, szereplőit. Több helyen megjelenik a karma, a reinkarnáció fogalma, és Jézus mellett Sri Krishna, Buddha, Lao-ce személye is, mint a magasabb rendű létformák földi megjelenései.⁸⁰
- (9) Alapvetően ellenkulturális csoportok, önmagukat a többségi nézetekkel szemben, azok alternatívájaként, a tradíciók és a világról alkotott tudás valódi ismerőiként határozzák meg.
- (10) Működésükre jellemző az összeesküvés-elmélet jellegű gondolkodásmód.

Az UFO-vallások filozófiája mindezek mellett erőteljesen merít más vallások tradícióiból is. Ahogy korábban láthattuk, a keleti filozófiákra visszanyúlva jellemzőjük a karmában, reinkarnációban való hit, a csakrák, az asztrális utazás, de többükénél is megjelenik az Isten-hit, a megváltás-tana, miközben a világ-féltés és természetvédelem mögött a panteizmus is felfedezhető, de társíthatók hozzá olyan keresztény fogalmak, mint a bűn (az emberiség bűnös módon él, nem törődve a Földdel, rosszul használja tudását), és a megváltás (a világ pusztulásától majd a földönkívüliek vezetésével menekülhetünk meg).

Ezen a ponton, nem elválva az eddigi gondolatmenettől átjutunk a *tapasztalati/emocionális dimenzió* területére. Partridge hangsúlyozza, hogy az UFO-vallásokra a tipikusan vallási, spirituális tanok mellett jellemző egyfajta „fizikalizmus” is (2003: 21-22). A „fizikális vallás” kifejezés alatt nem „tudomány(os) vallást” ért, mivel az UFO-vallások tanait nem lehet egyértelműen „tudományosként” aposztrofálni, hiszen nem a tudományon, hanem sokkal inkább az alternatív-tudományokon alapulnak, ezért Partridge egy olyan jellemzőként határozza meg, ami alapján sorba állíthatók az egyes csoportok. Terminusának lényege, hogy az egyes UFO-vallások között különbséget lehet tenni az alapján, hogy milyen

79 Az Aetherius Societynél: „We all come from the Divine source – and we will all eventually return to this source. It is known by many names – God, Brahma, Jehovah etc, and is described differently by different faiths. It is eternal, all-powerful and all-knowing. It exists everywhere – and it is everything. In fact, it is more even than that.” <https://www.aetherius.org/key-beliefs/>

80 Az Aetherius Society tanai szerint ők, és mellettük Konfuciusz és Sri Patanjali mind a Naprendszerben létező, magasabb frekvenciákon vibráló, emiatt számunkra láthatatlan civilizációkból érkező „ kozmikus mesterek”, akik az emberiséget segítő céllal érkeztek bolygónkra. Bővebben lásd <https://www.aetherius.org/key-beliefs/>

mértékben beszélnek fizikális valóságként, tapasztalásként olyan jelenségekről, mint a spirituális kommunikáció, a „channelling”, és mennyire tételezik fel valóságként Isten létét. Ennek alapján Partridge leginkább egy skála mentén gondolkodik, aminek egyik végletén az olyan szervezetek állnak, amelyek valójában sem Istenben, sem a természetfelettiben nem hisznek, miközben hangsúlyosak tanaik közt a tudományos-technikai koncepciók pl. klónozás a Raëlianusok esetében (erős fizikalizmus), míg a másik véglet teljes mértékben meg van győződve a természetfeletti erők léteéről, továbbá vallják, hogy a földönkívüliek a spirituális evolúciónak olyan szintjére jutottak el, amely közelebb áll Istenhez, illetve Isten kozmikus törvényei alapján léteznek pl. a Mark-Age mozgalom, vagy elfogadják a paranormális képességeket, a jövőbelátást és távgyógyítást, pl. Fiat Lux mozgalom⁸¹ (gyenge fizikalizmus). Ebből a szempontból az UFO-vallás egyszerre tekinthető a világ varázstalanításának és újra-varázsolásának (disenchantment / re-enchantment) is egyben (Grünschloß 2003: 189).

Ha a rituális dimenzió kapcsán folytatjuk vizsgálódásainkat, a kutatható jelenségek tárháza rendkívüli mértékben kiszélesedik. Egyrészt, a rítus megnevezése már önmagában lehetővé teszi, hogy az UFO-kutatók éves gyűléseitől kezdve a gabonakörök környékén lezajló UFO-megfigyelő alkalmak, a leghíresebb UFO-katasztrófák helyszínére történő turizmus, de az intézményesült UFO-vallások szertartásai is ide sorolhatók. Persze, csak attól, hogy a jelenségnek létezik rituális dimenziója, még nem nevezhetjük automatikusan vallásnak. Az UFO-találkozók, ahol különféle előadásokat, beszámolókat, beszélgetéseket, könyvvásárt látogathatnak a résztvevők sokkal inkább egy szakmai kongresszus jellegét mutatják, semmint egy vallásos jelenséget, az UFO-fesztiválok pedig – ahogy nevük is mutatja – elsősorban szórakoztató jellegű rendezvények. Habár ezek közül az egyik legjelentősebbet, az 1954-től 1977-ig megrendezett *Giant Rock Spacecraft Convention* rendezvényt, amelyen évente nagyjából tízezren vettek részt, épp a *The Ministry of Universal Wisdom*, és a *The College of Universal Wisdom* vallási jellegű UFO-mozgalmak karizmatikus vezetője, George Van Tassel (1910-1978) hívta életre.⁸² A világ számos pontján (pl. Exeter UFO Festival, Exeter, New Hampshire; Alien Festival Capilla Del Monte, Argentína; Awakening UFO & Conscious Life Expo, Manchester, Anglia; Shag Harbour UFO Festival, Shag Harbour, Kanada; Cardwell UFO Festival, Ausztrália) rendeznek hasonló koreográfia alapján, általában egy lokális UFO észlelés emlékére ünnepségeket. A McMinnville-ben (Oregon) rendezett *McMenamins UFO fesztivál*⁸³ például a helyi, 1950. május 11-én történt első típusú találkozásnak állít emléket, amikor egy helyi farmer és felesége Paul és Evelyn Trent lefényképeztek egy korong alakú, lassan lebegő ufót. A Condon-bizottság szerint a képek nem hamisítottak, így a róluk szóló diskurzus az UFO-kultúra egyik sarokkövévé vált. Az Egyesült Államok második

81 A Raëlianus Egyházzal bővebben lásd Chryssides 2003, míg a Fiat Lux-ról Grünschloß 2003: 185-186.

82 Van Tassel az 1950-es évek UFO-kontaktjainak egyike volt, aki a földönkívüliektől kapott tudás alapján 1954-ben kezdett hozzá az általa integratron-nak nevezett „megfiatalító, antigravitációs és időgép” megalkotásához. <http://www.labyrinthina.com/amazing-integratron-at-giant-rock.html>

83 A fesztivált 2000 óta rendezik meg. <http://ufofest.com/festival-info/history/>

legnagyobb UFO-fesztiválján a szervezők szkeptikusokat és hívőket egyaránt várnak, mivel a rendezvénnyel nem valamit megerősíteni vagy cáfolni szeretnének, hanem ünnepelni. Saját szavaikkal: „Talán soha nem fogjuk megtudni, mi történt valójában azon a nyári éjjelen 1950-ben. Sőt, maguk Trenték sem voltak soha biztosak benne. Amit viszont tudunk, hogy egy ilyen jelentős földönkívüli esemény, ami itt történik a saját házunk táján, megérdemel egy oltári nagy partit!”⁸⁴ Hasonlóképp, a Roswellbe látogatók sem mind UFO-hívők, hanem sokan közülük kíváncsi turisták, akiket a feltételezett UFO-katasztrófára kiépített szórakoztató ipar vonz. Maga Roswell mindennek ellenére az UFO-kultúra legfontosabb szakrális helyszínének számít, saját reklámjuk szerint a *Világ UFO-Fővárosa* (UFO Capital of the World), amely jellegében, az ott található lehetőségekben, szolgáltatásokban és a látogatók viselkedésében leginkább egy-egy népszerű búcsújáróhellyel és vidámparkkal egyszerre mutat nagyfokú hasonlóságot, és a látogatók motivációi is hasonlóak lehetnek. Az UFO-fesztivál programjai között az előadások mellett UFO-futóverseny, auto-bemutató, UFO-maszk verseny, UFO-dal verseny, ablakdekorációs megmérettetés és planetáriumi lézer show is szerepelnek, sőt a fesztivál saját útlevelet is kibocsát az esemény időtartamára.⁸⁵

Ennél lényegesen egyértelműbb vallási jellege van a különféle UFO-vallások összejöveteleinek, szertartásainak, bár a rengeteg ilyen jellegű csoportosulás különféle rítusainak leírására jelenleg nincs terünk. Jól láthatóan léteznek közöttük egészen kidolgozott rituáléval – és minden hozzá kapcsolódó kellékkel, szimbólumokkal – rendelkező csoportok, míg mások lényegesen ad-hoc jellegűbbek. A Fiat Lux például szigorú regulák szerint működik. A katolikus szerzetesrendekhez hasonlóan, a Fiat Lux szerzetesi közösségébe belépő hívek is új, spirituális nevet kapnak, fehér ruhában járnak, időt fordítanak a szemlélődésre és imádkozásra, emellett betartják a cölibátus előírásait és vegetáriánusok. Mindezek mellett vasárnaponként szertartásokat tartanak, amelyeken megkapják Jézus üzeneteit, amit spirituális gyógyítás követ (Grünschoß 2003: 185). A Raëlinánus Mozgalomnak pedig felnőtt kereszttelésen való részvétellel válhatnak tagjaivá a csatlakozni szándékozók. Ennek során a „pap” a kereszttelkedni vágyó személy homlokára helyezi a kezét annak érdekében, hogy annak „genetikai információját” továbbíthassa a földönkívüliek felé. A ceremónia délután 3 és 4 óra között zajlik, amikor – hitük szerint – egy űrhajó összegyűjti az információkat. A raëlinánus temetések forgatókönyve szerint az elhunyt hamvait egy erdőben szórják szét, amivel azt kívánják kifejezni, hogy mindannyian egyek vagyunk a végtelennel és értékelnünk kell minden pillanatot az életben.⁸⁶

A *materiális vagy művészeti dimenzió* az eddigiekhez hasonlóan tág jelenségeket ölel fel, és ez sem statikus, hanem időben változó jellemzőkkel bír. Az 1950-es években más műfajokban és más karakterjegyekkel volt megfigyelhető, mint napjainkban, sőt, ezen túl a regionális eltérések is jelentősek. Mindezek mellett az UFO-kultúrához kötődő alkotások egyike sem elemezhető csak önmagában,

84 <http://ufofest.com/wp-content/uploads/2013/04/UFOHistory3.05.pdf> [saját fordítás]

85 <http://www.ufofestivalroswell.com/>

86 <http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,404175,00.html>

hanem a róla szóló diskurzus kereteihez kell kötni. Ebben nyerik el ugyanis szimbolikus jelentéstartalmukat, miközben maguk is a diskurzusnak a szerves részeit képezik. Egy UFO-elrablás beszámolójában az űrhajóról, annak utasairól készült rajzok ugyanolyan fontos részét képezik a történetnek, mint a róluk szóló narrativa, miközben egyik sem választható el a másiktól. Rothstein ehhez még hozzáfűzi, hogy az ilyen alkotások más jelentéstartalommal bírnak a benne hívők és a szkeptikusok számára. Előbbieknek a valóság megtapasztalását, míg utóbbiaknak egy abszurd képzelgést testesítik meg (Rothstein 1996: 270). Ezen túlmenően – tehetjük hozzá – természetesnek számít, hogy a kutatók szemében egy újabb olvasat fogalmazódik meg. Az ufonauták ábrázolásai (kis szürke, magas szőke stb.) például az elemzők számára nem csak külső formai jegyek, hanem kapcsolódási pontok tükröződései is. Az Adamskinél megjelenő, Vénuszról érkező humanoid ufonauták például egyértelműen jelzik az UFO-kultúra és a teozófia közötti kapcsolatokat (Blavatsky is vénuszi mesterekkel állt összeköttetésben) (Rothstein 1996: 274-275), Az 1930-as évek képregényeiben uralkodó, akkor még gonosz, bogár-szemű, csápos űrlény-ábrázolások, és az 1950-es évek beszámolóinak emberszerűbb űrlényei, akik az emberiség sorsa felett aggódnak, pedig jól érzékeltetik a két világháború közötti időszak, valamint a hidegháború atomkorszakának eltérő félelmeit. Míg a II. világháború előtt a Földet meghódítani szándékozó, gonosz űrlények megjelenítései uralkodtak, később nagyon is földi félelmek erősödtek fel, előtérbe tolva az utópikus földönkívüli civilizációból érkező, telepatikus úton kommunikáló, jó szándékú, emberfeletti képességekkel bíró űrlény-ábrázolásokat (Wojcik 2003: 276).

A materiális dimenzió részét képezi egyrészt minden szemantikai síkkal bíró UFO-reprezentáció. Ezek lehetnek:

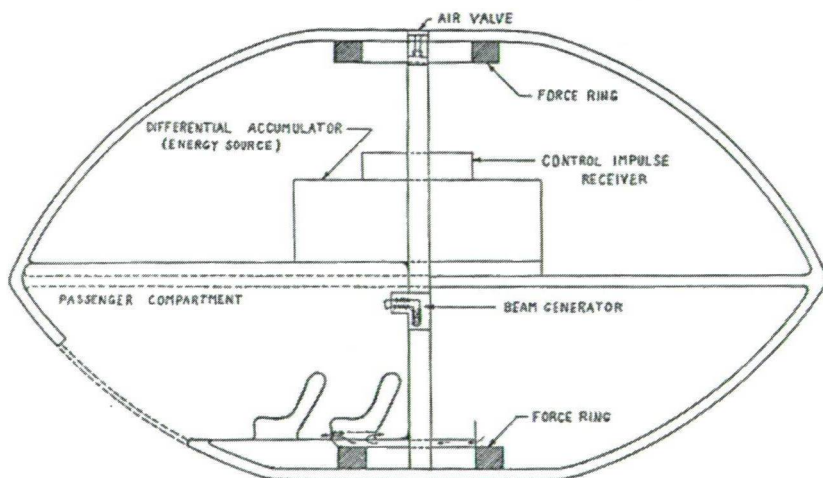
a) Az idegenekkel kapcsolatban hírközlésként, sajtóban megjelent, hitelesnek felfogott fényképek a lezuhant ufonautákról, űrhajóikról, az általuk hátrahagyott tárgyakról, jelekről. Ide, a jelek közé sorolhatjuk a gabonaköröket, amelyek az 1970-es évek végétől jelentek meg Dél-Angliában, majd nagyjából egy évtizeddel később váltak hirtelen médiaszennzációvá és terjedtek el többfelé Európában, Amerikában, Kanadában, Ausztráliában (Meder 2007: 135). Egyik elképzelés szerint, a gabonaköröket valójában földönkívüliek hozták létre, és a körök területén kiemelkedő sugárzás mérhető, míg más elképzelés szerint valamiféle jelek lennének, amivel az idegen civilizációk figyelmeztetik az emberiséget.⁸⁷ Sőt, maga a repülő csészealj forma is egy ikonográfiailag értelmezhető szimbólum. Jung például az egész UFO-jelenség mögött a hidegháború korának világháborús félelmein túl, egyéb elemi ösztönöket is – így a szexualitást, valamint a bizonytalanság érzetét – felfedezni vél, amit elsősorban magából az idegen űrhajók alakjából vezetett le. „Az ufójelenség szexuális aspektusa ezért érdemi meg a figyelmünket, mivel

⁸⁷ Emellett sokféle értelmezés létezik. Theo Meder az „UFO-hívők” között kétfajta hozzáállást különböztetett meg. Egyik csoportba, amelynek a „croppies” („gabonások”) nevet adta, azokat sorolta, akik mintegy ezoterikus new age turistaként látogatták a gabonaköröket, míg a „cerealisták” közé azokat, akik ezt kutatási céllal tették (mérőműszerekkel, ingákkal stb.) Meder 2007: 136.

megmutatja, hogy egy olyan hatalmas ösztön, mint a szexualitás, részt vesz a jelenség struktúrájában. Feltehetően nem véletlen, hogy az egyik álomban női, a másikban pedig férfi szimbólum jelenik meg – azokkal a hírekkel összhangban, amelyek lencse- és szivaralakú ufókról számolnak be –, mert ahol az egyik megjelenik, a hozzá tartozó másikat is várhatja az ember [...] Az ufóélménnyel kapcsolatos pszichológiai élmény lényege a kerek valaminek, vagyis a teljességszimbólumnak és a mandalaszerkezetekben kifejeződő archetípusnak a víziója vagy legendája. A tapasztalatok szerint ilyen víziók többnyire olyan helyzetekben jelentkeznek, amelyekre zavar és tanácstalanság jellemző [...] a gondoskodó és védelmező kör összetartja a bizonytalanságban szétfolyó Egészet” (Jung 1959/2000: 56, 136).

b) Másrészt, ide sorolhatók az újraértelmezett korábbi műalkotások, amiken utólag vélnek felfedezni földönkívüli jelenlétet. Ezekről korábban, a paleoasztronautika kapcsán megjelenő remitológizációs trendeknél már szóltunk, jelezvén, hogy nem kortárs műalkotásokkal, hanem azok szimbolikus jelentéstartalmának újraértelmezéseivel van dolgunk. A paleoasztronautika klasszikusainak köszönhetően, az 1960-as években így váltak az UFO-kultúra elemeivé olyan, korábban ahhoz nem kötődő alkotások, mint a bohustani barlangrajzok, a baalbeki romok, vagy a piramisok.

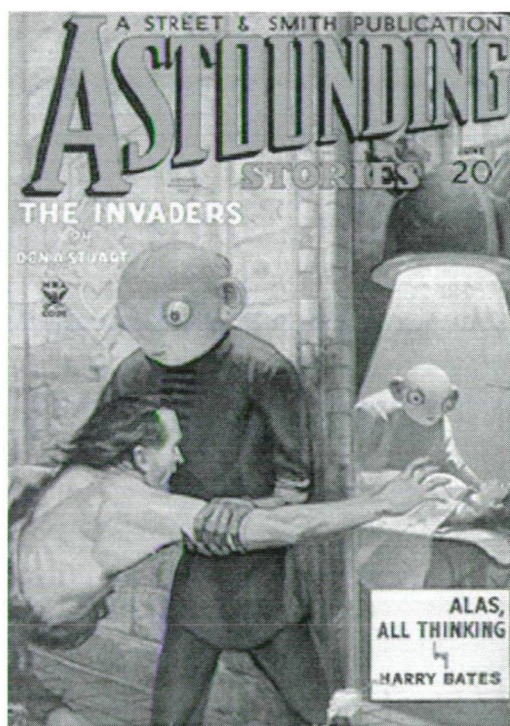
c) Harmadrészt, a materiális dimenzió részét képezik a saját UFO-élményeket megjelenítő alkotások. Ennek, a kortárs UFO-művészetnek, látomásos festészetnek elemzését adja Daniel Wojcik, aki a kommunizmus idején Romániából a Dunát átúszva Jugoszláviába, majd onnan az Egyesült Államokba menekülő Ionel Talpazan (1955-2015) festményeit, és ezeken keresztül az alkotó életútját is elemzi (Wojcik 2016: 217-226).

4. ábra. Fry rajza az UFO belsejéről, amelyben utazott 1950. július 4-én.
 Forrás: <https://danielfry.com/daniels-writings/white-sands-incident/>

d) Negyedrészt, az UFO-kultúra materiális síkja magába foglalja a kommercializált tömegtermékeket is, amelyek elsősorban szórakoztató céllal készültek és felhasználásuk is jórészt a különböző fesztiválok keretében zajlik. A különféle UFO-maszkok, egyenruhák, kiegészítő kellékek alapvetően a sci-fi filmekre, valamint az időközben ikonikussá vált UFO ábrázolásokra építenek. Külön érdemes említeni az UFO-kultúrához kötődő képregényeket, amelyek az ilyen témájú filmeket megelőzve, már az 1930-as években népszerűvé váltak az Egyesült Államokban. Ezek nem pusztán a későbbi sci-fi filmeknek adhattak inspirációt, hanem akár a találkozás-élményeket is befolyásolhatták. Rothstein hívja fel a figyelmet az *Astounding Stories* magazin 1935 júniusi számának borítójára, amelyen épp egy UFO-elrablást jelenítenek meg, közel három évtizeddel megelőzve az ilyen témájú narratíva megjelenését (Rothstein 1996: 279-280). Persze, hozzá kell fűznünk, egy ilyen hasonlóság még nem igazolhat szerves kapcsolatot a kettő között, főként nem ilyen időtávlatból.

5. ábra. UFO-elrablás megjelenítése az *Astounding Stories* magazin 1935 júniusi borítóján.

Forrás: http://lh5.google.co.uk/abramsv/R3GxQ0KUdBI/AAAAAAAAABuE/xdPAioDREvE/s1600-h/ast_3506.jpg

e) Külön kell megemlíteni az UFO-hívő vallásos közösségekben megjelenő szimbolikus és művészeti alkotásokat, így elsősorban az Aetherius Társaság vagy a Raéliánus Mozgalom jelképeit, rituális öltözékeit, épületeit, az általuk használt szimbolikát. Ezekről összefoglalóan megállapíthatók, hogy jelképeik jól reprezentálják az adott UFO-vallás tanításait, valamint kapcsolódásait más vallási/filozófiai tradíciókhoz. Az Aetherius Társaság esetében megjelenő kereszt, az AUM-jel és a háromszög mind mutatják a vallási szinkretizmust, ám ehhez hozzá kell tennünk, hogy nem pusztán keveredésről, hanem szimbolikus újraértelmezésről is van szó. A kereszt náluk Jézus legutolsó tanításait, a „12 áldást” [The Twelve Blessings] szimbolizálja, amit az Aetherius Társaság alapítója, King kapott. Ebben leírja, hogy a kereszt számukra nem Jézus szenvedését, kereszthalálát és feltámadását jeleníti meg, hanem Jézus minden gondolatát és energiáját, amely egy tárgyon keresztül képes kifejteni hatását annak hordozójára. A King által megáldott kereszt, amit csak az arra kiválasztottak birtokolhatnak, szent helyeken használva például rezonanciájával feltölti a kimerült szervezetet (Gallagher 2014: 224-226). Emellett az AUM-jel számukra Istent, a háromszög pedig a bölcsességet jelképezi (Rothstein 1996: 281-283). Az egyébként Isten létét nem elfogadó Raéliánus Mozgalom pedig egyértelmű utalásként használja hivatalos jelképében az egymásba fonódó Dávid-csillagot és szvasztikát. Előbbi – értelmezésük szerint – a tér, utóbbi pedig az idő végtelenségét reprezentálja.⁸⁸ Emellett a Dávid-csillag utal tanításaira is, amely szerint a rendkívül fejlett technológiával rendelkező földönkívüliek (akiket a Biblia Elohimnak – Raël szerint tévesen Istenként – nevez meg, és akik a földi életet laboratóriumi jelleggel megalkották) visszatérnek a Földre és Izrael területén fognak leszállni űrhajójukkal. Ezért a Raéliánusok célja, hogy egy földönkívüli nagykövetséget építhessenek Jeruzsálem mellett Ez lenne a város harmadik szent temploma, ahol a természetfeletti (a földönkívüliek) jelen lenne.⁸⁹

f) De a materiális dimenzióba sorolhatók az UFO-kultusz fenntartását erőteljesen elősegítő hollywoodi *filmek* is. Természetesen túlságosan is távolra vezetne, ha azon sci-fi filmek elemzésébe kezdenénk, amelyek a Lumière fivérek óta népszerűvé váltak. Két dologra azonban érdemes felhívni a figyelmet. Egyrészt arra a nyilvánvaló összefüggésre, amely az ilyen jellegű filmek és az UFO-kultúra népszerűsége között fennáll. Azon túl, hogy a filmek merítenek az UFO-hiedelmekből, népszerűségük okán viszont turbuláló szerepük is van, mintegy felerősítve az amúgy már létező koncepciókat, de egyben önmaguk is ötletforrásként, megtermékenyítőként szolgálnak az ilyen tanok terjesztői számára. Nem arról van itt szó, hogy egy-egy ilyen film után megemelkedne az UFO észlelések száma (ilyenre egyébként nincs is adat, lásd Clark 1996: 90-91), hanem arról, hogy tematikailag fonódnak össze és erősítik egymás változatosságát. Másrészt, érdekes paradoxon húzódik a populáris sci-fi filmek földönkívüli képe és az UFO észlelések által megrajzolt kép között. Míg a filmek, filmsorozatok földönkívüli teremtményei többségében hódító, invazív, ártó szándékkal érkeznek a Földre,

88 <http://rael.org/faq>

89 <http://elohimembassy.org/>

addig a való világ UFO élménytörténetei ennek zömmel épp az ellenkezőjét sugallják. Azok a beszámolók, amelyek tudósítanak az idegenek érkezésének okáról – mint korábban láthattuk – sok esetben az űrlényeknek a világunkért és az emberiségért való aggodását nevezik meg. Az ártalmatlan, jó szándékú megfigyelő, esetleg a saját fajtát menteni kívánva kísérletező földönkívüliek mítosza épp magát az emberiséget tünteti fel olyan negatív színben, amilyennel a filmek földönkívülieinél találkozhatunk. Mítosz és ellenmítosz áll szemben egymással, ugyanaz a bipoláris oppozíciókban működő gondolkodásmód, ami a népmesék világképét is jellemezte. A filmek tehát egy olyan „kispolgári mítoszt” tükröznek, amelyek képtelenek tudomásul venni a Másikat és kapásból antropomorfizálja a földönkívülit. Emberi szándékokkal (hódítás, kizsákmányolás, saját túlélés biztosítása stb.) ruházzák fel őket, amin keresztül ellenszenvenessé, félelemteljessé, kiszámíthatatlanná, antihőssé válnak. Barthes gondolatát használva ugyanis a „másféleség a lehető legellenszenvesebb fogalom a 'józan ész' számára. Minden mítosz végzettszerűen vonzódik valamiféle szűkkeblű antropomorfizmushoz [...] A Mars ugyanis nem egyszerűen a Föld, hanem a kispolgári Föld, az a kicsinyes gondolkodásmód, amelyet a nagy példányszámú képeslapok ápolnak és fejeznek ki. Alig formálódott ki az égben, a Marsot máris bekebelezi a kisajátítás: az azonosság” (Barthes 1983: 56).

Az UFO-kultúrához tartozó zenei alkotásokat alapvetően három csoportba sorolhatjuk. Egyrészt érintőlegesen ide tartoznak az UFO-hívó előadóknak a nem feltétlenül az UFO-kultúrához kötődő tartalmú dalai. Vállaltan ufóhívó volt a többek között a *Wild Thing*, *With a girl like you* vagy a *Love is all around* jól ismert, slágerlistás dalokat szerző és előadó Reg Presley (1941-2013), a *The Troggs* együttes énekes-dalszerzője, aki ismertségét és vagyonát felhasználva népszerűsítette és támogatta az idegen űrhajók, az alkímia és a gabonakörök kutatását.⁹⁰

Másrészt, közvetlen az UFO-narratívumok közé is sorolhatók a manifesztó-jellegű dalok, amelyek előadói gyakorlatilag dalban mondják el hitelveiket. Korai klasszikusa az UFO-kultusz zenei dimenziójának Mollie Thompson, aki 1966-ban jelentette meg *From Worlds Afar* (Távoli világokból) című lemezét, ami gyakorlatilag az UFO-hívók nézeteinek dalba foglalt összegzése.⁹¹

Viszonylag ismertnek számít a brit pszichedelikus, főként instrumentális elektromos zenét játszó „űr rock” (space rock) együttes, az *Eat Static*. Ennek albumai egyértelműen mutatják a tagok orientációját az UFO-kérdésben: A *Prepare Your Spirit* (Alien Records 1992), az *Abduction* (Planet Dog Records 1993), az *Imp-lant* (Planet Dog Records 1995), a *Science of the Gods* (Planet Dog Records 1997), vagy a *Back to Earth* (Interchill Records 2008) és a *Dead Planet/Human Upgrade*

90 Nézeteit a *Wild Things They Don't Tell Us* című kötetében adta ki (2002).

91 A *The Cockeyed Ballad* című dal szövege például a következőket tartalmazza: „Those Flying Saucers whisking through our skies / Must take some power to make them rise. / But government departments just hide their eyes, / And call them meteors! ... / I suppose you know why I'm telling you this, / So you won't shriek or shake your fist / When you discover Martians do exist! / They're real nice fellows. / I know, 'cause I met one a week ago! / His ship came down for an hour or so. / He talked to me, but then he had to go. / Real interested I was! Got brothers on Venus and Saturn, it seems / Fly their ships on magnetic beams. / They wear one piece suits-you can't see any seams; / But apart from that-they're just like us!”

(Mesmobeat 2015) lemezek címei akár Erich von Däniken valamely könyvén is szerepelhetnének, és borítójuk, valamint dalaik is hasonló üzeneteket hordoznak. A *The first revelation* című szám rövid szövege például a paleoasztronautika tanait hordozza: „Crystal skulls were brought here by people from the sky, that were called sky-gods or sky-people. Everything that is communication comes from quartz crystal.”

Ezen a csoporton belül kell elhelyeznünk az intézményesült UFO-vallásokhoz kötődő zenéket. Az Aetherius Társasághoz kötődő Richard Lawrence és Kevin Kendle Rise – *Peace Meditations* albuma a Kozmikus Mesterektől származó – energizáló és belső békét hozó – dalokat tartalmaz,⁹² de meghallgathatók Claude Vorilhon (Raël) albumai is.

Harmadrészt, az impresszív, experimentális, érzet-alapú – főként újabb, kortárs – UFO-zenék sokkal inkább instrumentális, meditatív zenei és hangeffektek gyűjteményei, amelyek a földönkívüliek érkezését, az elragadtatásokat, üzeneteket próbálják hangeffektek útján megjeleníteni. Ilyenek pl. a *King Woetie*, *Atrium Carceri* vagy *Sabled Sun*.

Tapasztalati / emocionális dimenzió. Az UFO-kultúra egyik legfontosabb jellemzője tapasztalati és emocionális szempontból, hogy a hozzá való kötődés nem feltételezi személyes kapcsolatok meglétét. Az esetek többségében a „megtérés”, az UFO-hit személyes kifejlődése – a különböző típusú találkozás-élmények résztvevőitől eltekintve – elsősorban az olvasmány-élményeknek, valamint a média-híreknek köszönhető. A „megvilágosodás” tehát alapvetően egyéni gondolkodási folyamat eredménye, amely a személyes tapasztalat meglétét sem követeli meg. Ettől eltérően az UFO-vallások tagjává válni az esetek döntő többségében már megkövetel valamilyen szintű személyes részvételt az adott közösség rítusain (kivéve, ha teljes mértékben online működő szervezetekről van szó, amelyeknek akár online regisztráció útján is tagjává lehet válni).

3.3.3. A vallások és az UFO-hit

Amellett, hogy a világmindenség fokozatos megismerése, a csillagászat és a természettudományok fejlődése folyamatosan befolyásolta a különféle vallások nézeteit, az UFO-mítosz megerősödését is – elszórtan és különböző mértékben ugyan, de – kísérték egyházi megnyilatkozások és egyházi véleményformálások. Ezek alapvetően nem hivatalos reakciók voltak, hanem általában egy-egy klerikus személy megnyilatkozásai, saját szent szövegeikből a földönkívüli lét lehetősége kapcsán alkotott individuális értelmezései, amelyek a többi hívő számára szolgálhatnak iránymutatással (bár sok esetben egymásnak ellentmondó értelmezésekkel is találkozhatunk). Természetes módon a különböző vallások különböző módon viszonyulnak a földönkívüli lét lehetőségéhez. Weintraub *Religions and extraterrestrial life* (2014) című kötetét épp annak a kérdésnek szenteli, hogy a vallások szent szövegei, hagyományai és értelmezései miként viszonyulnak a

92 <https://www.aetherius.org/>

földönkívüli élet lehetőségéhez. Weintraub sorra véve a legjelentősebb számú hívővel rendelkező vallásokat megállapítja, hogy egyesek teljes mértékben tagadják a földönkívüli intelligens létformák lehetőségét (pl. Jehova Tanúi, evangéliumi keresztény gyülekezetek), mások nyitottabbak irányában és elfogadják a feltevést, hogy létezhet ilyen, (pl. iszlám, hinduizmus), míg például a mormon egyház, a buddhizmus vagy a szcientológia már eleve feltételezi a meglétét (Weintraub 2014: 75-203). Weintraub is hangsúlyozta azonban, hogy ez az állásfoglalás nem minden esetben egyértelmű, és sok esetben olyan további kérdések merülnek fel, amikre az adott egyházak szent szövegei explicit nem térnek ki. Elsősorban ilyen esetekben figyelhető meg, hogy a kérdésre kapott válaszok megosztják a hívek és a klerikusok véleményét is (ilyen pl. zsidó vallás⁹³ és a római katolicizmus). A római katolicizmus a földön kívüli életformák létének elméleti lehetőségét – úgy tűnik – nem zárja ki, hiszen, ahogy José Gabriel Funes, a Vatikáni Csillagvizsgálót igazgató jezsuita csillagász-pap megfogalmazta, „az intelligens élet lehetőségében való hit nem zárja ki az Istenben való hitet. Ha ugyanis kizárnánk ennek lehetőségét, az olyan lenne, mintha korlátoznánk Isten teremtettség szabadságát.”⁹⁴ Ennek a témakörnek továbbgondolásával pedig – mint már láttuk – foglalkozik az exoteológia tudománya is. Michael Ashkenazi hasonlóképp vallja, hogy nincs olyan egyértelmű utalás a judaizmusban sem arra, hogy az ember lenne az egyetlen értelmes lény és kizárólagosan nekünk lenne kapcsolatunk Istennel. Isten mindenhatósága viszont megkérdőjelezhetetlen, így a földönkívüli intelligens civilizációk esetleges létében sem találhatunk semmiféle problémát, hiszen azok is mind Isten teremtményei lennének.⁹⁵ Legutóbb pedig Ferenc pápa adott többféleképpen is értelmezhető interjút, amely szerint nem tudja a választ arra, hogy léteznek-e más intelligens fajok is az univerzumban.⁹⁶ Weintraub kiemeli, hogy mindezek mellett olyan felekezetek is léteznek, amelyek gyakorlatilag nem foglalkoznak a kérdéssel.

93 A zsidóság kapcsán írja Weintraub, hogy „Even without a definitive answer as to how Jews around the world might feel about the existence or non-existence of extraterrestrial life, we can ask how any answer to that question would impact Judaism [...] The existence—or non-existence—of extraterrestrials would not clearly affect Jewish duties or practices and likely would have no effect on beliefs. But could extraterrestrials be Jewish? [...] No. Extraterrestrials might discover, through their own history and prophets, ways to worship the same God, but they would not be Jewish. [...] We live on a nothing-special planet, orbiting a nothingspecial star ... Theologically, I must conclude that this all cannot be about us... We still theologize geocentrically. Contemporary Judaism needs a faith befitting our cosmos; a faith that does not narrow the infinite God to the infinitesimal conditions of our times and places.” Weintraub 2014: 81-82.

94 http://nol.hu/mozaik/ufokrol_tanacsoktak_a_vatikaban-425041

95 „There is no clear indication in Judaism that man is the only rational being, nor that man, as man, has a unique and primary relationship to God. Moreover, God’s universal primacy and uniqueness are unquestionable. The possible existence of ETI [Extra-Terrestrial Intelligence] is thus not problematic, as other intelligent beings would be considered merely as God’s creations.” Idézi Weintraub 2014: 82.

96 “Honestly I wouldn’t know how to answer,” the Pope replied, explaining that while scientific knowledge has until now excluded the possibility of other thinking beings in the universe, “until America was discovered we thought it didn’t exist, and instead it existed.” <https://www.catholicnewsagency.com/news/do-aliens-exist-pope-francis-tackles-this-and-other-things-in-new-interview-75025>

Érdekes lehet annak vizsgálata is, hogy a földönkívüliekkel való kapcsolatokról beszámoló szemtanúk hány százaléka vallotta magát vallásosnak, valamely történelmi felekezet hívének? Bár magáról a jelenségről mélyebb értelmezést ez a vizsgálat nem adna, mégis megtudhatnánk belőle, hogy szociológiailag a vallásos csoportok, vagy a nem vallásos csoportok hajlamosabbak a földönkívüli űrhajók elméletét elhinni és terjeszteni. Emellett hozzásegítené a kutatókat ahhoz, hogy megállapíthassák, vajon tényleg az „elvallástalanodott” tömegek találtak ezen keresztül transzcendenciát „szekularizált” világukban, vagy sem. Az eddigi, nem ezt vizsgáló, de fókuszában érintkező felmérések alapján nem. Többek között Partridge említi, hogy az egyesült Államokban végzett Gallup felmérések eredményei szerint az amerikaiak közel 50%-a hiszi, hogy létezik intelligens, földön kívüli létforma s közel ugyanennyien hiszik, hogy a repülő csészealjakkal való találkozások (Partridge 2005: 165). Másrészt, a személyes interjúk során kiderül, hogy a hívők megélt, vernakuláris vallásosságában (Primiano 1995) az esetek jelentős részében jól megférnek egymás mellett a teológiailag össze nem egyeztethető kánonokból táplálkozó nézetek.

Összegzés

Kevés olyan emberrel találkozhatunk, akinek ne lenne véleménye a repülő csészealjokról, és még kevesebbel, aki nem is hallott róluk. Ebből a szempontból mondhatnánk, hogy az UFO-mitológia terjedése sikertörténet, amely bizonyítja, hogy a folklór, a népi eredetű hiedelmek nemcsak, hogy nem tűnnek el, hanem sokadvirágzásukat élik. Persze, nem változatlan formában, hanem a 21. század emberének vágyaihoz, félelmeihez, világképéhez igazodva, mindig újabb és újabb alakot öltve. Ennek az UFO-mítosznak egyik érdekessége, hogy rácsófol arra a szekularizációs tendenciára,⁹⁷ amely szerint a technikai fejlődéssel párhuzamosan a vallási jelenségeknek és a hozzájuk kötődő mitológiáknak az elhalványulása figyelhető meg. Ezzel ellentétben az UFO-mítosz és az egész UFO-kultúra sokkal inkább a modern tudományos racionalizmus Max Weber-i újravarázsolása.⁹⁸ Maga az UFO-kultúra és annak vallási vonulata is a tudományos fejlődéssel párhuzamosan válik egyre összetettebbé és változatosabbá, aminek során az intézményesülés jelei is megfigyelhetők.

Logikus és könnyű magyarázat a modern mítoszok születését a modern világ tagadásával, a tudományos-műszaki civilizáció haladásával való szembefordulással és a természetes életformák iránti romantikus vonzódással magyarázni, (többek között Semlyén 1979: 6) ám mindez csupán a modern mítoszok egy

97 Ennek különböző értelmezéseiről lásd Swatos – Christiano 1999.

98 „If, following Max Weber, we understand ‘disenchantment’ to be, at least in part, the process whereby magic and mystery are driven from the world and nature is managed rather than enchanted, it is difficult not to understand the introduction of UFOs, alien intelligence, and extraterrestrial communication as, to some degree, a reversal of that process [...] I can agree with Andreas Grünshloß that ‘UFO faith ... can be understood to oscillate between disenchantment and re-enchantment’” Partridge 2005: 167-168.

részére alkalmazható, és nem valamennyi modern mítoszra. A földönkívüli civilizációkba vetett hit például pont olyan mítoszokat ölel fel, amelyek épp a technikai fejlődésbe vetett hitet helyezik középpontba, hiszen feltételezik, hogy a földre érkező idegen lények a földinél lényegesen fejlettebb civilizációval rendelkeznek és ennek a fejlettségnek köszönhető a paleoasztronautika hívei szerint az emberi kultúra kialakulása is. Talán egyszerűbb – bár felszíneesebb – azt írni, hogy a mítoszok az emberi kultúra elválaszthatatlan részei, amik koroktól függetlenül mindig is jelen voltak és feltételezhetően jelen is lesznek a „hivatalos tudást” kiegészítő populáris, népi „világmagyarázatokként”. Ennek értelmében nem beszélhetünk a mítoszok feltámadásáról, habár a mítoszok variálódása, gazdagodása kétségtelen tény napjainkban. A folyamat hátterében viszont paradox módon épp az a technikai fejlődés áll, amely a 20-21. század embere számára megnyitotta a világot, lehetővé tette a globális információáramlást – beleértve a mítoszok áramlását is –, és létrehozott egy olyan, a világról szóló általános tudást, amilyen a korábbi korszakokban nem volt megfigyelhető. Egyrészt, a világról szóló tudás ugrásszerű növekedése törvényszerűen eredményezte a felismerést, hogy az ismert világgal együtt az ismeretlen is soha nem látott méreteket öltött. Az ennek feltárását és megismerését célzó igény pedig hasonló gazdagságban termeli ki a populáris „(világ)magyarázatokat” és hoz létre modern mítoszokat azokon a pontokon, ahol a hiányos tudás tapasztalható.⁹⁹ Az így keletkező magyarázatok egyszerűek és olyannyira közérthetőek, hogy gyakran a tudomány bonyolult eredményeit és összefüggéseit is triviális logikai síkon működő érvekkel cáfolják vagy támasztják alá. Másrészt, a világról szóló általános tudás bennük szükségszerűen felszínes és leegyszerűsítő is, amelynek egyes részei között majdhogynem tetszőleges számú összefüggés és kapcsolat állítható fel, hozzájárulván így egyes jelenségek remitológizációjához, valamint a konspirációs teóriák térhódításához.

Bármennyire is kecsegtető a tudomány bástyájáról megítélni a jelenséget, és a racionalitás síkján maradva kijelenteni, hogy „A modern mítoszhívó, elődeihez hasonlóan, hittel pótolja a tudást, romantikával az értelmet és nemritkán érzékösséggel a logikát”, (Semlyén 1979: 8) az ilyen kijelentéseken ugyanúgy távol kell esniük a kulturális antropológia nézőpontjától, mint például az alternatív történelmi eredetet vallók akadémia-ellenes összeesküvés-elméleteinek. Mindkettő abszolútumokban és bipoláris oppozíciókban gondolkodik (a tudomány mindenható eredményei versus képzelgések, illetve utóbbi szemszögéből az elcsalt tények az igaz tudással szemben). Gyakorlatilag nem mással van tehát dolgunk, mint két, egymással szembenálló és versengő mítosz konfliktusával, ahol mindkettő a másik tekintélyét és érvelését kívánja aláásni.

Módszertanilag hangsúlyozni kell, hogy az UFO-kultúra túlságosan gazdag ahhoz, hogy a maga teljességében egy szemszögéből, egyféleképpen ragadjuk meg és írjuk le. Különbő szubkultúrákból tevődik össze, amelyek között az UFO-vallások tagjainak elkötelezettsége feltételezhetőleg lényegesen erőteljesebb és érzékelhetőbb, mint a „magánzó UFO-hívóké”, akik alkalmasint nem tesznek mást, mint

⁹⁹ A modern mítoszok, mint a „klasszikus mítoszok” sem csupán világmagyarázó mítoszok. Kiterjedhetnek a körülöttünk lévő világ bármely vélt vagy valós jelenségére.

megvásárolják a különféle UFO észlelésekről hírt adó szórakoztató folyóiratokat, könyveket. Sőt, az UFO-hívők között jelentős szakadékok is léteznek. Nem feltétlenül ugyanazt hiszik, sőt, nem feltétlenül hiszik el egymás történeteit. Köztük is léteznek tudományos alapon közelítők, akik az UFO-vallásokat megmosolyogják, azokat esetleg veszélyesnek, az UFO-kultúrát lejáratónak tartják, de olyanok is, akik fogékonyak a populáris kultúra összeesküvés-elméleteire és individuális úton barkácsolják saját mítoszaikat, mesélik transzcendens-jellegű élményeiket és fogadnak el fenntartás nélkül minden hasonló jellegű beszámolót. Persze, attól, hogy egy UFO-hívő „tudományosabb alapon” közelít a témához, még alapvetően igaz, hogy az UFO-kultúra egyértelműen az „akadémiai kultúrán” kívül helyezkedik el. Jól látható, hogy valamit magára is adó csillagász vagy fizikus nem hiszi el a repülő csészealjak „meséjét”, hanem azokat tudományos módszerekkel cáfolható fantazmagóriaként, „áltudományként” kezeli. Az UFO-kultúra hívei pedig pont ezt az „elutasított tudást” szeretnék tudományos módszerességgel és alapossággal igazolni.

Az UFO-mitológia alapvetően alternatív világmagyarázat s mint ilyen, nagyfokú vonzódást mutat majd minden hasonló jelenséggel, elsősorban a pseudo-tudományokkal, amelyek lépten-nyomon megtalálhatók az UFO-mítoszt tápláló folyóiratokban, könyvekben, honlapokon és beszélgetésekben. Partridge mindez alapján a jelenséget az „okkultúra” égisze alá helyezi, és kiemeli, hogy az UFO-kultúra és a paranormális jelenségekben való hit olyan mértékig összefonódott, hogy sokszor a kettő szétválasztása is lehetetlennek tűnik.¹⁰⁰

Jelen írás – a teljességre való törekvés igénye nélkül – ezt a sokszor megbélyegzett, megmosolygott, elutasított kultúrát kívánta előítéletektől mentesen ismertetni és elemzésre méltóvá tenni, szem előtt tartva Susan A. Clancy gondolatát, mely szerint az UFO-kultúrát „könnyű és néha vicces is kinevetni, de amint a nevetés elmúlt, rájövünk, hogy az ég világon semmit nem értünk el vele” (Susan A. Clancy 2005: 6).

Felhasznált irodalom

- Adamski, George (1953) *Flying Saucers Have Landed*. London, T. Werner Laurie Ltd.
- Adamski, George (1955) *Inside the Flying Saucers*. New York, Warner Paperback Library
- Adamski, George (1961) *Flying Saucers Farewell*. London-New York, Abelard-Schuman
- Altermatt, Urs (2001) *A katolicizmus és a modern kor. A svájci katolicizmus 19. és 20. századi társadalom- és kultúrtörténete*. Budapest, Osiris

¹⁰⁰ „Indeed, crypto-theology and pseudoscience are very common in the UFO community. Empirical, hard-edged UFO research consistently intersects with elements of paranormal belief. Indeed, it is often difficult to separate the two.” Partridge 2005: 167.

- Bader, Christopher D. (2003) Supernatural Support Groups: Who Are the UFO Abductees and Ritual-Abuse Survivors? *Journal for the Scientific Study of Religion*, 42 (4): 669-678.
- Barkun, Michael (2003) *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*. Berkeley, University of California Press
- Barthes, Roland (1983[1957]) *Mitológiák*. Budapest, Európa
- Battaglia, Deborah ed. (2005) *E.T. Culture. Anthropology in Outerspaces*. Durham-London, Duke University Press
- Beck Mihály (1978) *Tudomány – áltudomány*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Berlitz, Charles – Moore, William L. (1980) *The Roswell Incident*. New York, Grossett and Dunlap
- Black, Jeremy – Green, Anthony (1992) *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia: An Illustrated Dictionary*. London, The British Museum Press
- Blavatsky, Helena Petrovna (1928 [1888]) *A titkos tanítás. A tudomány, a vallás és a filozófia synthesise. I. kötet*. Budapest, M.M.
- Bullard, Thomas Eddie (1987) *UFO Abductions: The Measure of a Mystery. vol. 1. Comparative Study of Abduction Reports; vol. 2. Catalogue of Cases*. Mount Rainier, Fund for UFO Research
- Bullard, Thomas Eddie (1989) Hypnosis and UFO Abductions: A Troubled Relationship, *Journal of UFO Studies* (1): 3-40.
- Bullard, Thomas Eddie (2000) UFOs: Lost in the Myths. In: David M. Jacobs ed., *UFOs and Abductions: Challenging the Borders of Knowledge*. Lawrence, University Press of Kansas, 141-190.
- Chryssides, George D. (2003) Scientific Creationism: a study of the Raëlian Church. In: Partridge, Christopher ed. *UFO religions*. London – New York, Routledge, 45-61.
- Clancy, Susan A. (2005) *Abducted. How People came to Believe they were Kidnapped by Aliens*. London – Cambridge, Harvard University Press
- Clark, Jerome (1996) *High Strangeness: UFOs from 1960 through 1979. The UFO Encyclopedia. vol. 3*. Detroit, Omnigraphics Inc.
- Clarke, David – Roberts, Andy (2007) *Flying Saucerers: A Social History of UFOlogy*. Loughborough, Alternative Albion
- Cocconi, Giuseppe – Morrison, Philip (1959) Searching for Interstellar Communications. *Nature* (184): 844-846.
- Creighton, Gordon (1983) A Brief Account of the True Nature of 'UFO Entities', *Flying Saucer Review* 29 (1): 2-5.
- Davie, Grace (2010) *A vallás szociológiája*. Pannonhalma, Bencés Kiadó
- Denzler, Brenda (2001) *The Lure of the Edge. Scientific Passions, Religious Beliefs, and the Pursuit of UFOs*. Berkeley and Los Angeles, University of California Press
- Downing, Barry H. (1968) *The Bible and the Flying Saucers*. Philadelphia, J.B. Lipincott
- Dundes, Alan (1965) *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs, Prentice Hall
- Däniken, Erich von (1968) *Chariots of the Gods?* New York, Putnam
- Däniken, Erich von (1970) *Return to the Stars. Evidence for the Impossible*. London, Souvenir Press Ltd.

- Eisenstadt, Shmuel N. (2000) Multiple Modernities. *Daedalus* 129 (1): 1-29.
- Douglas FitzHenry Jones (2012) Reading „New” Religious Movements Historically. *Sci-Fi Possibilities and Shared Assumptions in Heaven’s Gate. Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions* 16 (2): 29-46.
- Fort, Charles (1919) *The Book of Damned*. New York, Boni and Liveright
- Fry, Daniel (1954) *The White Sands Incident*. Los Angeles, New Age Publishing Company
- Gallagher, Eugene V. (2014) *Reading and Writing Scripture in New Religious Movements New Bibles and New Revelations*. New York, Palgrave MacMillan
- Grünschloß, Andreas (2003) UFO faith and ufological discourses in Germany. In: Partridge, Christopher ed. *UFO religions*. London – New York, Routledge, 179-193.
- Haines, Richard F. (1999) *CE-5: close encounters of the fifth kind: 242 case files exposing alien contact*. Naperville, Sourcebooks
- Headland, Thomas – Pike, Kenneth – Harris, Marvin (1990) *Emics and Etics: The Insider/Outsider Debate*. Newbury Park, Sage Publications
- Herrmann, Joachim (1966) *Hamis világképek. Csillagászat és babona*. Budapest, Gondolat
- Hufford, David J. (1982) *The Terror That Comes in the Night: An Experience-Centered Study of Supernatural Assault Tradition*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press
- Hodapp, Christopher – Kannon, Alice Von (2015) *Összeesküvés elméletek & titkos társaságok*. Budapest, Panem Kft.
- Hynek, Alan J. (1972) *The Ufo Experience: A Scientific Enquiry*. Chicago, Regnery
- Haught, John (2001) Theology after Contact: Religion and Extraterrestrial Intelligent Life. *Annals of the New York Academy of Sciences* (950): 296.
- Icke, David (1994) *The Robots’ Rebellion. The Story of the Spiritual Renaissance*. Gateway Books
- Icke, David (1999) *The Biggest Secret: The Book That Will Change the World*. Ryde, Bridge of Love Publications
- Icke, David (2010) *Human Race Get Off Your Knees: The Lion Sleeps No More*. Ryde, David Icke Books Ltd.
- Inglesby, Eric Paul (1978 [1973]) *UFOs and the Christian*. London, Regnery Press
- Jacobs, David M. (1992) *Secret Life. Firsthand Documented Accounts of UFO Abductions*. New York, Fireside Book
- Jennings, Jack A. (1978) UFOs: The Next Theological Challenge? *Christian Century* 95 (6): 184–189.
- Jung, Carl Gustav (2000 [1959]) *Titokzatos jelek az égen. Ufókról és földön kívüli jelenségekről*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor (2015) A modern mitológiák szemiotikájához. In: Hubbes László Attila – Povedák István (szerk.) *Már a múlt sem a régi... Az új magyar mitológia multidiszciplináris elemzése*. Szeged, MAKAT MoMiMű, 40-61.
- Köiva, Mare (1996) Some Aspects of Ufolore. In: Köiva, Mare ed. *Contemporary Folklore: Chaning World View and Tradition*. Tartu, Institute of Estonian Language & Estonian Museum of Literature, 254-266.

- Lázár István (1975) Új vallás terjed. *Élet és Irodalom* (48)
- Levitt, Zola – Weldon, John (1975) *Encounters with UFOs*. Irvine, Harvest House Publishers
- Lewis, James R. (1998) *Encyclopedic Sourcebook of UFO Religions*. Amherst, Prometheus Books
- Lewis, James R. (2000) *UFOs and Popular Culture. An Encyclopedia of Contemporary Myth*. Santa Barbara, ABC Clío
- Lovecraft, Howard Phillips (2013 [1928]) *Cthulhu hívása*. n.p., GabrielArt
- Mack, John E. (1995) *Abduction: Human Encounters with Aliens*. New York, Ballantine Books
- O'Meara, Thomas F. (1999) Christian Theology and Extraterrestrial Intelligent Life, *Theological Studies* (60): 3–30.
- Meder, Theo (2007) Crop Circle Tales: Narrative Testimonies from the Dutch Frontier Movement. In: Margry, Peter Jan – Roodenburg, Herman (eds.) *Reframing Dutch Culture*. Aldershot, Ashgate, 135–158.
- Melton, Gordon J. (2003) *Encyclopedia of American Religions*. Farmington Hills, Gale Cengage
- Miller, A. S. and J. P. Hoffman (1995) Risk and religion: An explanation in gender differences in religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion* 34(1): 63–75.
- Molloy, Michael (2005) *Experiencing the World's Religions: Tradition, Challenge, and Change*. Boston, McGraw-Hill
- Partridge, Christopher ed. (2003) *UFO religions*. London – New York, Routledge
- Partridge, Christopher (2004) Alien Demonology: The Christian Roots of the Malevolent Extraterrestrial in UFO Religions and Abduction Spiritualities. *Religion* (34): 163–189.
- Partridge, Christopher (2005) *The Re-Enchantment of the West. Volume II. Alternative Spiritualities, Sacralization, Popular Culture, and Occulture*. New York, T&T Clark International
- Pauwels, Louis – Bergier, Jacques (2008 [1960]) *The Morning of the Magicians: Secret Societies, Conspiracies, and Vanished Civilizations*. Destiny Books [Magyarul: (1989) *Mágusok hajnala. Bevezetés a fantasztikus realizmusba*. Budapest, Móra]
- Pócs Éva szerk. (2012) *Hiedelemszövegek*. Budapest, Balassi Kiadó
- Povedák, István (2018) The Future that changed the Past. A Narrative-level Analysis of UFO-culture with special regard to Paleoastronautics behind the Iron Curtain. In: Pócs, Éva ed. *Past and Present*. Budapest, Gondolat (in Press)
- Presley, Reg (2002) *Wild Things They Don't Tell Us*. London, Metro Books
- Primiano, Leonard Norman (1995) Vernacular Religion and the Search for Method in Religious Folklife. *Western Folklore* 54 (1): 37–56.
- Ráth-Végh, István (1938) *Az emberi butaság kultúrtörténete*. Budapest, Cserépfalvi
- Rothstein, Mikael (1996) Images of the Mind and Images for the Eye. An Iconographical Approach to UFO-Mythology. In: Ahlbäck, Tore ed. *Dance, Music, Art, and Religion*. Turku, The Donner Institute for Research in Religious and Cultural History, 269–294.

- Sagan, Carl – Shklovskiĭ, Iosif Samuilovich (1966) *Intelligent Life in the Universe*. San Francisco, Holden Day
- Saliba, John A. (2006) The Study of UFO Religions. *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*. 10 (2): 103-123.
- Salisbury, Frank B. (1975) Recent Development in the Scientific Study of UFO's. *BioScience* 25 (8): 505-512.
- Scott-Elliott, William (1896) *The Story of Atlantis*. London, Theosophical Publishing Society
- Scott-Elliott, William (1904) *The Lost Lemuria*. London, Theosophical Publishing House Ltd.
- S. Sárdi Margit (2009) Amíg az SF megszületett. In: Kazinczytól egy új reformkorig. A magyar SF krónikája. *Metagalaktika* 11. 8-13
- Semlyén István (1979) *Modern mítoszok*. Budapest, Magvető
- Sitchin, Zecharia (1976) *The 12th Planet*. New York, Stein and Day
- Smart, Ninian (1996) *Dimensions of the Sacred: An Anatomy of the World's Beliefs*. Berkeley and Los Angeles, University of California Press
- Söveges Dávid (2007) *Fejezetek a lelkiség történetéből* 2. Pannonhalma, Bencés Kiadó
- Stark, Rodney (2002) Physiology and faith: Addressing the „universal” gender difference in religious commitment. *Journal for the Scientific Study of Religion* 41(3): 495-508.
- Stuppel, David (1984) Mahatmas and Space Brothers: The Ideologies of Alleged Contact with Mahatmas and Space Brothers: The Ideologies of Alleged Contact with Extraterrestrials. *Journal of American Culture* 7 (1-2): 131-139.
- Swatos, William H. – Christiano, Kevin J. (1999) Secularization Theory: The Course of a Concept. *Sociology of Religion* 60 (3): 209-228.
- Szováti Endre (1967) Azonosíthatók-e az azonosítatlan Repülő Tárgyak? *Korunk* (3): 255-264.
- Temple, Robert K. G. (1999) [1976] *The Sirius Mystery: New scientific evidence of alien contact 5,000 years ago*. London, Arrow
- Thomas, Paul Brian (2010) Revisionism in ET-inspired religions, *Nova Religio* 14(2): 61-83.
- Tomka Miklós (2011) *A vallás a modern világban*. Budapest, Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézete – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány
- Trethorn Judit (2000) Űrmozik. A szelenitáktól az Enterprise űrhajóig. *História* (7): 21-22.
- Valleé, Jacques (1965) *Anatomy of a Phenomenon*. New York, Ace Books
- Valleé, Jacques (1993) *Passport to Magonia. On UFOs, Folklore, and Parallel Worlds*. Chicago, Contemporary Books
- Valleé, Jacques (1998) Physical Analysis in Ten Cases of Unexplained Aerial Objects with Material Samples. *Journal of Scientific Exploration* 12 (3): 359-375.
- Vekerdi László (1978) Neookkultizmus és modern tudomány. *Természet Világa* (7): 293-296.
- Veres Miklós (2013) A képzelet derült játéka. A dualizmus válságjelenségei az utópisztikus és tudományos-fantasztikus irodalomban. *Holmi* (1).

<http://www.holmi.org/2013/01/veres-miklos-a-kepzelet-derult-jatekai-a-dualizmus-valsagjelensegei-az-utopisztikus-es-tudomanyos-fantasztikus-irodalomban>

- Voigt Vimos (1991) Science-fiction. In: Szerdahelyi István (főszerk.) *Világirodalmi Lexikon* 12. Budapest, Akadémiai Kiadó, 695-701.
- Voigt Vimos (1994a) UFO-irodalom. In: Szerdahelyi István (főszerk.) *Világirodalmi Lexikon* 16. Budapest, Akadémiai Kiadó, 42.
- Voigt Vimos (1994b) Űrirodalom. In: Szerdahelyi István (főszerk.) *Világirodalmi Lexikon* 16. Budapest, Akadémiai Kiadó, 183.
- Weintraub, David A. (2014) *Religions and Extraterrestrial Life. How Will We Deal With It?* Springer
- Weldon, John – Wilson, Clifford (1978) *Close Encounters: A Better Explanation*. San Diego, Master Books
- Weldon, John – Wilson, Clifford (1987) *Psychic Forces and Occult Shock*. Greenville, Global Publishers
- Wojcik, Daniel (2003) Apocalyptic and millenarian aspects of American UFOism. In: Partridge, Christopher ed. *UFO religions*. London – New York, Routledge, 274-300.
- Wojcik, Daniel (2016) *Outsider Art. Visionary Worlds and Trauma*. Jackson, University Press of Mississippi
- Zeller, Benjamin E. (2011) At the nexus of science and religion: UFO religions. *Religion Compass* 5(11): 666-674.